

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK OCH DIDAKTIK

Specialpedagogisk handledning i förskolan

**En deskriptiv intervjustudie om tio förskollärares
upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk
handledning i förskolan.**

Maria Alkstrand och Monica Provèn

Examensarbete:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet/SPP 600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht/2009
Handledare:	Malin Sandén
Examinator:	Anders Hill
Rapport nr:	HT09-2611-06 Specped

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogiska programmet, 90 hp
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht/2009
Handledare:	Malin Sandén
Examinator:	Anders Hill
Rapport nr:	HT09-2611-06 Specped
Nyckelord:	Handledning, förskola

Syfte

Studien är en deskriptiv studie av upplevelser och erfarenheter förskollärare har av specialpedagogisk handledning i förskolan.

Frågeställningar

- Upplever förskollärarna att den specialpedagogiska handledningen har förändrats över tid?
- Har förskollärarna upplevt behov av specialpedagogisk handledning?
- Vad upplever förskollärarna att den specialpedagogiska handledningen har handlat om?
- Vad upplever förskollärarna att den specialpedagogiska handledningen främst handlar om, enskilda barn eller hela barngruppen?
- Upplever förskollärarna att den kunskap som erhålls genom den specialpedagogiska handledningen används i verksamheten?
- Vad har förskollärarna för visioner om hur den specialpedagogiska handledningen skulle kunna se ut idealt?

Metod: Studien är hermeneutiskt inspirerad i tolkningen av resultatet. Metoden som använts vid insamling av empirin är den kvalitativa halvstrukturerade forskningsintervjun.

Teori: Områden som belyses är specialpedagogiska perspektiv och teorier, styrdokument och litteratur samt tidigare forskning kring området handledning.

Resultat: Behovet av specialpedagogisk handledning av personal i förskoleverksamheten är idag större än den tillgång som finns till förfogande. Innehållet i handledningen beror ofta på de problem och svårigheter som uppstår kring enskilda barn i verksamheten. I den specialpedagogiska handledningen framgår ofta att det förekommer ett individinriktat synsätt. Med hjälp av specialpedagogisk handledning kan förskollärarna ändra sitt synsätt och därigenom se betydelsen av sitt eget förhållningssätt, där barnet inte blir bärare av problemet. Genomgående framgår det att förskollärarna i studien till en stor del ser den specialpedagogiska handledningen som utvecklande både för sig själva och för verksamheten. De kunskaper som erhålls i den specialpedagogiska handledningen implementeras ofta också i verksamheten. Specialpedagogisk handledning i grupp tillsammans med hela arbetslaget upplevs som mest givande. Avsaknaden av tid till reflektion och uppföljning är hinder som gör att den specialpedagogiska handledningen inte utfaller som förväntat. Förskollärarna har visioner om att den specialpedagogiska handledningen skall vara mer kontinuerlig tillsammans i hela arbetslaget, där reflektion och uppföljning ses som viktiga inslag för utveckling.

Förord

Vi vill tacka alla förskollärare som snabbt har ställt sin tid till förfogande för att medverka vid våra intervjuer och som har gjort vår undersökning möjlig. Vi vill också tacka vår handledare Malin Sandén, som gett oss snabb respons och kloka råd genom hela arbetet.

Vi har i huvudsak arbetat tillsammans men gjort följande uppdelning. Inledningen har vi gjort tillsammans. Monica ansvarar för den del som handlar om specialpedagogiska teorier och historik om handledning. Maria ansvarar för styrdokument och teorier om handledning. Vi har båda varit aktiva i kapitlet begreppet handledning och i kapitlet om tidigare forskning . Även metoddelen utarbetades gemensamt. Vi har båda två varit aktiva i datainsamling, bearbetning och analys varför även resultatpresentationen och diskussionskapitlet gjordes gemensamt.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Litteraturgenomgång	2
Specialpedagogiska perspektiv och teorier.....	2
Styrdokument	3
Deklarationer och konventioner.....	3
Läroplan för förskolan	3
Handledning	5
Begreppet handledning	5
Handledningens historik	6
Teorier om handledning.....	7
Tidigare forskning om handledning	10
Handledning som verktyg och rum för reflektion	11
Implementering av specialpedagogisk handledning i förskolan.....	13
Syfte och frågeställningar	14
Syfte.....	14
Frågeställningar	14
Metod	15
Metodval	15
Intervju.....	15
Pilotstudie	16
Undersökningsgrupp.....	17
Genomförande	17
Analys.....	18
Databearbetning	18
Tillförlitlighet	20
Reliabilitet.....	20
Validitet	20
Generaliserbarhet	21
Etik.....	21
Resultat	22
Hur har handledningen förändrats i förskolan?	22
Olika orsaker till handledning	24
Vem initierar handledningen?.....	24
Behov av handledning	25
Handledningens innehåll	27
Handledning för enskilda barn eller för hela barngruppen?	28
Olika erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning.....	30
Vad ligger handledning till grund för?	32
Visioner	35
Sammanfattning av resultat	36
Diskussion	37
Förändring	37

Olika orsaker till handledning	37
Handledningens innehåll	38
Olika erfarenheter av specialpedagogisk handledning	39
Visioner	40
Specialpedagogiska implikationer	40
Avslutande diskussion	41
Kunskap som studien kan bidra med	41
Fortsatt forskning.....	41
Referenser	42
Bilagor	45
Bilaga 1.....	45
Bilaga 2.....	47

Inledning

I vår utbildning till specialpedagoger vid Göteborgs universitet ingick en kurs som innefattade specialpedagogisk handledning. En uppgift i kursen var att bedriva specialpedagogisk handledning med ett arbetslag ute i en verksamhet. Vid handledningstillfällena upplevde vi båda att det fanns ett stort behov bland personal att få diskutera pedagogiska/specialpedagogiska frågor tillsammans i hela arbetslaget. Det framkom att personalen saknade ett forum att diskutera frågor om hur man arbetar med barn ur ett specialpedagogiskt perspektiv. Man saknade också samtal kring hur detta arbete skall integreras i den dagliga verksamheten. Pedagogerna gav uttryck för att de upplevde handledningen som ett viktigt verktyg för det specialpedagogiskt orienterade arbetet som kan gynna alla barn i barngruppen. Detta väckte vårt intresse för att göra en undersökning kring pedagogers upplevelser och erfarenheter av hur specialpedagogisk handledning används i förskolan.

Tanken bakom att bedriva specialpedagogisk handledning i förskolan är givetvis att den ses som ett viktigt redskap för utveckling och lärande i förskolan. Handledningen blir en pedagogisk metod där handledare och handledda möts i ett gemensamt samtal och reflekterar kring och bearbetar olika händelser och svårigheter från de handleddas egen praktik. Det ställs stora krav på pedagoger idag och handledningen kan bli ett forum där utveckling kan ske för att bedriva en god pedagogisk verksamhet i förskolan.

Den specialpedagogiska handledningen syftar också till att stötta upp Förskolans uppdrag vilket bland annat formuleras i termer av att *den pedagogiska verksamheten anpassas till alla barn i förskolan* (Utbildningsdepartementet, 2006 a, s. 5) I gällande läroplan för förskolan, Lpfö 1998, betonas att *omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling, och lärande skall prägla arbetet i förskolan. Hänsyn skall också tas till barnens olika förutsättningar och behov* (s.4). För att tillgodose alla barns behov i den pedagogiska verksamheten menar vi att det behövs ett forum där man kan reflektera och diskutera förhållningssätt och metoder i arbetet.

Våra erfarenheter från arbete i förskolan är att specialpedagogisk handledning ofta riktas mot enskilda barn i behov av särskilt stöd. Handledningen sker mest som akuta insatser när något problem uppstår kring ett barn. Vår erfarenhet är att den specialpedagogiska handledningen sällan ses som en förebyggande insats där den pedagogiska verksamheten kan utvecklas för att tillgodose alla barns olika behov. En anledning till detta kan vara att resurserna ofta inte räcker till för både enskild specialpedagogisk handledning och förebyggande specialpedagogisk grupphandledning då det tar mycket tid i anspråk.

Vår studie syftar till att undersöka vilka upplevelser förskollärare har av specialpedagogisk handledning. I föreliggande studie undersöks handledning som ges av specialpedagog till förskollärare i förskolan. Den specialpedagogiska handledningen kan bedrivas både enskilt och i grupp med pedagoger samt kring enskilda barn och grupper. Studien tar också upp frågan om hur man kan arbeta specialpedagogiskt för att utveckla den pedagogiska verksamheten.

Litteraturgenomgång

Utifrån studiens problemområde där specialpedagogisk handledning i förskolan från förskollärares upplevelser och erfarenheter är i fokus, kommer följande litteratur att presenteras. Inledningsvis presenteras specialpedagogiska perspektiv och teorier. Därefter följer styrdokument för förskolan. Sedan presenteras området handledning och tidigare forskning. Efter de olika områdena görs en kort sammanfattning av respektive innehåll.

Specialpedagogiska perspektiv och teorier

Nilholm (2007) menar att den specialpedagogiska forskningen fortfarande söker sin identitet. Vidare menar Nilholm att specialpedagogik är ett mångvetenskapligt och tvärvetenskapligt område det vill säga kunskapen fås genom möten mellan olika discipliner. Diskussioner inom forskningsområdet har handlat om var problemet ska placeras, på individen eller på miljön kring individen. Den medicinska och psykologiska forskningen har traditionellt fokuserat på att individuella brister har klarlagts. Under senare år har det kommit en sociologisk reaktion på detta som identifierade andra problem i miljön, såsom bristfälliga skolor.

Forskningen kan enligt Bladini (2004) delas in i två grupper beroende på ur vilket perspektiv som svårigheterna förstås. Det ena perspektivet utgår från den enskilda individen, ett så kallat individperspektiv. Det andra perspektivet utgår ifrån det omgivande samhället, det så kallade miljörelaterade perspektivet eller det relationella perspektivet.

Flera forskare menar att individperspektivet söker förklaringar till svårigheter hos den enskilde individen och baseras på ett psykologiskt, medicinskt, kategoriskt eller kompensatoriskt perspektiv. I det kompensatoriska perspektivet kategoriseras bristerna hos individen och åtgärder sätts in för att kompensera (Emanuelsson, Persson & Rosenqvist 2001; Haug 1998). Haug (1998) menar att tanken bygger på att den enskilda individen ges möjligheter till att fungera genom en tillrättalagd undervisning. Genom tillrättalagd undervisning pekar Haug på att man förstärker elevens svaga sidor och konstruerar en utbildning som framför allt utvecklar de svaga sidorna hos eleven. Specialpedagogisk forskning har dominerats av individperspektivet, där synsättet bygger på differentiering och kategorisering.

I det relationella perspektivet förstås svårigheter enligt Bladini (2004) som en relation mellan individers förutsättningar och omgivningens krav och baseras på ett sociologiskt, utvecklingsekologiskt eller relationellt perspektiv. Persson (2003) menar att i det relationella perspektivet blir det viktigt vad som sker i *förhållandet*, *samspelet* eller *interaktionen* mellan olika aktörer. Bladini (2004) pekar på att när svårigheter ses som en relation mellan individen och hennes omgivning talas det inte om elever *med* svårigheter utan istället om elever *i* svårigheter. Då letar man efter långsiktiga och övergripande lösningar för barnet eller eleven i det pedagogiska arbetet. Enligt flera forskare ökar det miljörelaterade perspektivet i omfattning, men det traditionella kategoriska perspektivet överväger fortfarande inom den specialpedagogiska forskningen (Ahlberg, 1999; Emanuelsson, Persson & Rosenqvist, 2001). Nilholm (2007) pekar på att under flera decennier har diskussioner förts om de individfokuserade kontra de miljörelaterade frågorna. Enligt Allan, Brown & Riddell (1998) är återigen det individfokuserade perspektivet på frammarsch. I USA har efterfrågan på evidensbaserad praktik ökat vilket har lett till en återgång till fokus på individen.

Nilholm (2007) har blivit inspirerad av Clark, Dyson och Millward (1998) och presenterat ett dilemmaperspektiv. Med det menar Nilholm (2007) att någon slutgiltig lösning på de

dilemman som dyker upp i specialpedagogisk verksamhet inte finns. Författaren kritiserar företrädare för individ- respektive miljöperspektivet för att tonvikten läggs på en aspekt. Nilholm menar att slutgiltiga lösningar inte kan ges utan det kräver hela tiden nya ställningstaganden. Ahlberg (1999, 2002, 2009) förespråkar det kommunikativa relationsinriktade perspektivet där kommunikation, deltagande och lärande är centralt. Delaktighet och lärande formas i samspelet mellan människan och hennes miljö. I det kommunikativt relationsinriktade perspektivet ses kommunikation som grund för lärande. Enligt Ahlberg (2009) borde det stora projektet inom den specialpedagogiska forskningen idag vara att samordna problemställningar från olika perspektiv och discipliner.

Enligt Vernersson (2002) är det viktigt att göra sig påmind om att specialpedagogik inte bara handlar om enskilda individers svårigheter. Vernersson menar att specialpedagogiska kunskaper bidrar till bra utvecklingsmöjligheter för alla, men framför allt för individer som har eller kan tänkas få svårigheter. De specialpedagogiska insatserna som görs skall göras så att eleverna blir så lite särskilda som möjligt. Målet med specialpedagogik är att den skall kunna vidga synen på all undervisning och ge en förståelse för de problem som uppstår.

Sammanfattningsvis har diskussioner inom forskningsområdet handlat om var problemet ska placeras, på individen, individperspektivet eller på miljön kring individen, det relationella perspektivet. Specialpedagogisk forskning har dominerats av individperspektivet, där synsättet bygger på differentiering och kategorisering. Forskare menar att det relationella perspektivet ökar i omfattning, men att det traditionella individfokuserade perspektivet fortfarande finns kvar. Specialpedagogiska kunskaper kan bidra till bra utvecklingsmöjligheter för alla, men framför allt för individer som har eller kan tänkas få svårigheter. Målet för det specialpedagogiska arbetet blir då utveckling av den pedagogiska verksamheten i syfte att kunna möta alla barns olika behov.

Styrdokument

Deklarationer och konventioner

Den specialpedagogiska policyn för den svenska skolan har sin grund i internationella konventioner som FN:s konvention om barnens rättigheter och Salamancadeklarationen. Dessa kan enligt Ahlberg (2009) ses som specialpedagogikens ideologiska ansikte. Salamancadeklarationen (Unescorådet 2006) handlar om hur man på bästa sätt ska anordna undervisning för elever i behov av särskilt stöd. FN:s konvention om barnens rättigheter, Utrikesdepartementet (2006), lyfter fram fyra huvudprinciper i artikel 2, 3, 6, och 12 som utgör ett ramverk för arbetet kring barn. Dessa principer handlar om alla barns lika människovärde, att barnets bästa alltid skall komma i främsta rummet, barns rätt till liv och att kunna påverka sin egen situation. Enligt Utrikesdepartementet (2006) har stor vikt lagts vid barns tidiga utveckling, inklusive rätten till lek.

Läroplan för förskolan

Förskolans läroplan, Lpfö 98, vilar på en demokratisk grund, vilket innebär att verksamheten i förskolan skall utformas och stämma överens med de grundläggande demokratiska värden som vårt samhällsliv vilar på. Dessa grundläggande värden är människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen och solidaritet med svaga och utsatta. En viktig uppgift för förskolan är att grundlägga och hålla dessa värden levande i arbetet i förskolan. Arbetet i förskolan skall formas utifrån det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, och utveckling och lärande, där hänsyn skall tas till barnets

olika förutsättningar och behov. Detta betyder att verksamheten i förskolan inte kan utformas på samma sätt överallt och förskolans resurser kan därför inte heller fördelas lika.

Ett decennium efter införandet av förskolelagen kom 1985 regeringens proposition om *förskola för alla barn*, vilket enligt Skolverket (1998) innebar en markering av alla barns rätt till förskola och dess pedagogiska innebörd för barns utveckling och lärande. Skolverket framhåller att oavsett barnets behov, så har kommunerna ett särskilt ansvar när det gäller att ge plats i förskola till barn i behov av särskilt stöd.

Enligt Lpfö 98 skall förskolan lägga grunden till ett livslångt lärande. Det är viktigt att förskolan är rolig, trygg och lärorik för alla barn som vistas i verksamheten. Förskolans uppgift är också att vara ett stöd för barnens familjer i deras ansvar för det egna barnets fostran, utveckling och växande. I samarbete med barnens föräldrar skall förskolan arbeta för att varje barn får möjligheter att utvecklas efter sina förutsättningar. Verksamheten i förskolan skall anpassas till alla barn i förskolan. Läroplanen för förskolan säger följande:

Den pedagogiska verksamheten skall anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspela med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktig, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter. Lpfö 98 (2006, s. 5)

Vidare står det i Lpfö 98 att barn skall få uppleva den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg, bemästra svårigheter och få känna sig som en tillgång för gruppen.

För att hävda alla barns rätt till en bra förskola har Skolverket (2005) utarbetat allmänna råd för kvalitet i förskolan. Avsikten med de allmänna råden är att tydliggöra verksamheten utifrån skollag och läroplaner och att gynna kvalitetsarbetet i förskolan. I de allmänna råden står det, att tid för reflektion är viktigt när man arbetar i ett arbetslag. En förutsättning för att arbeta i arbetslag är enligt Skolverket att man utvecklar gemensamma värderingar i arbetslaget samt en samsyn på barns utveckling och lärande från uppsatta mål. Skolverket menar att *för att lyckas med detta krävs stöd och gemensam tid för att reflektera över sitt arbete och hur det kan utvecklas.*(s.17) Vid behov kan även hjälp med handledning eller konsultation av experter utifrån behövas för utveckling av den pedagogiska verksamheten.

När det gäller barns behov av särskilt stöd i förskolan är en viktig princip enligt Skolverket (2005) att stödet skall tillgodoses i den vanliga verksamheten där barnet vistas hellre än genom särlösningar. För många barn är en god kvalitet i verksamheten den väsentligaste insatsen, medan det för andra barn kan vara nödvändigt med stödinsatser som komplement. Stödet kan enligt Skolverket *ges som personalförstärkning, antingen till barngruppen generellt eller till det enskilda barnet, eller i form av konsultation och handledning till personalen.* (2005, s. 33). Ofta är det konsultation inom det specialpedagogiska, medicinska eller det psykologiska området som kan behövas.

Enligt examensförordningen för specialpedagoger i högskoleverket (2001) skall specialpedagogen i sitt arbete medverka i det förebyggande arbetet i verksamheten samt att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer. Specialpedagogen skall också vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare för både personal och föräldrar. En annan arbetsuppgift är att genomföra pedagogiska utredningar samt att skriva åtgärdsprogram med berörda aktörer. Uppföljning och utvärdering är en annan viktig del i specialpedagogiska

arbetet, där målet är utveckling av den pedagogiska verksamheten i syfte att kunna möta alla barns behov.

Den specialpedagogiska policyn för den svenska skolan har sin grund i internationella konventioner och deklARATIONER. Styrdokument för förskolan, Lpfö 98, pekar på att verksamheten i förskolan skall anpassas till alla barn i förskolan. För ökad kvalitet i förskolan har allmänna råd och riktlinjer för att gynna kvalitetsarbetet utarbetats. Specialpedagogers arbete genomsyras av en verklighet där de demokratiska värdena skall hållas levande i arbetet med barnen. Hänsyn skall tas till det enskilda barnets behov samtidigt som gruppen bör ses som en resurs. Det specialpedagogiska arbetet speglar en komplex verklighet och det komplexa specialpedagogiska uppdraget.

Handledning

Begreppet handledning

Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005 b) menar att ordet handledning idag används i många olika sammanhang som på olika sätt knyter an till varandra. Gemensamt för dessa sammanhang är att handledning sker i ett möte mellan människor. I skolsammanhang finns i viss mån handledning i samband med specialpedagogiska insatser, så kallad processhandledning. Då är syftet att ge stöd åt personalen i det vardagliga arbetet. Handledning handlar i stor utsträckning om att personerna som blir handledda själva ska komma fram till hur ett problem kan lösas. Författarna menar att handledning sker under en längre tid. För att samtal skall betraktas som handledning menar Ahlberg (2007), att detta skall utgöra en del av en professionellt präglad utbildning eller yrkespraktik samt knyta an till yrkesutövarens egen verksamhet. Handledningen skall genomföras i en samtalsform som utmärks av reflektion över praxis som delvis är frikopplad från "handlingstvånget". Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005 b) menar, att handledning är ett relativt nytt inslag och dess form och innehåll är under utveckling.

Flera författare menar att handledning står för en mängd olika aktiviteter som har olika innehåll och mål (Emsheimer, 1995; Lendahls Rosendahl & Rönnerman, 2005 b; Lauvås & Handal, 2001; Bladini, 2004). Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005 b) ser detta som ett av de problem som verksamheten har idag. Alla tror sig veta vad handledning är och formen tas mer eller mindre för given. Författarna menar då att en nödvändig förklaring uteblir. Resultatet av detta blir att de förväntningar som finns inte uppfylls och de som medverkar upplever en besvikelse för att formen på handledningen inte blev som de förväntade sig.

Enligt Åberg (2007) har handledda lärargrupper under de senare åren blivit allt vanligare i skolan. Både litteratur, utbildningar och olika nätverk inom området ökar, men fortfarande finns en osäkerhet kring området vad handledarverksamheten i allmänhet syftar till. Det finns mycket litteratur och skriven text om handledning idag men desto mindre om handledda lärargrupper. Två studier om hur skolledare ser på handledning av Åberg (2007) visar att de vanligaste områdena som handledda lärargrupper i svenska skolor arbetar med är problemhantering, pedagogisk utveckling, grupputveckling, och personlig utveckling. Handledning kring problemhantering har som syfte att hantera specifika problem som uppstår i arbetet. Problem kan t.ex. handla om relationer till elever eller föräldrar, samt konflikter på arbetsplatsen, men många gånger handlar det om elever i behov av särskilt stöd. Dessa sammanhang kan ibland liknas vid en brandkårsuttrykning, där situationen är akut och handledaren ses som en rådgivare eller expert som ska komma med lösningar och svar på

problemet. När problemet är löst är handledarens uppdrag avslutat. Även Wigstøl (1995) menar att problemen i förskolan ofta blir både svåra och akuta innan man får någon hjälp.

När det gäller handledning angående pedagogisk utveckling menar Åberg (2007) att den avser ökad kunskap, lärarkompetens och pedagogisk färdighet. Innehållet kan handla om utveckling av pedagogiska metoder, förhållningsätt, bättre bemötande av elever och föräldrar men också reflektion över egna val och beslut. Handledning kring grupputveckling ses ofta som ett sätt för att bättre ta till vara arbetslagets samarbete och varandras resurser. Läraryrket är krävande och lärare har behov av stöd och personlig utveckling både i förebyggande syfte och i yrkesrelaterade kriser. En osäkerhet finns om på vilket sätt och i vilken omfattning handledningen påverkar skolans praktik.

Bladini (2004) pekar på att handledning är ett komplext fenomen som har olika betydelser i olika kontexter. Författaren menar att ett sätt att beskriva handledning är att framställa det som en slags påverkansprocess. Handledning förekommer i olika sammanhang, t.ex. handledning för studenter, handledning inom lärlingsutbildningar och handledning för vårdyrken. Följande definition står att läsa i Pedagogisk uppslagsbok:

Hjälp som ges till personer som håller på att utbilda sig eller sätta sig in i ett visst område, av någon som redan är utbildad eller erfaren på området[...] Syftet med handledning är att utveckla kompetens. [...] Viss handledning är mer föreskrivande. Annan handledning syftar till reflektion över situationer som betraktas som öppna för mer personlig bearbetning (Läraryrket, 1996, s. 237).

Några ord som ligger nära handledningsbegreppet i litteraturen menar Lauvås och Handal (2001) är rådgivning, vägledning, konsultation och supervision. Anledningen till begreppsförvirringen menar Lauvås och Handal är att utvecklingen har pågått inom olika yrkesgrupper och professioner, såsom sjuksköterskor, lärare, psykologer och socionomer. Detta har medfört att terminologin och begreppsutvecklingen inom handledning har utvecklats sektionsvis. På så sätt har handledningsfältet delats upp i olika reviområden med olika yrkesspråk.

Sammanfattningsvis är handledning ett begrepp som har ett flertal olika definitioner och innebörder, kopplat till vilken verksamhet den sker inom. Gemensamt är dock att den alltid sker med fokus på utveckling, process, lärande och reflektion.

Handledningens historik

Näslund (1995) menar att handledning har sitt ursprung både i den akademiska världen och inom lärlingsutbildningen. Under de senare åren i Sverige har också handledning inom yrkesutbildningar fått större spridning. Pedagogisk handledning för yrkesverksamma har enligt Hammarström-Lewenhagen (2006) utvecklats till att bli ett eget område inom handledningsfältet och har under det senaste årtiondet varit på stark uppgång. Enligt Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005 b) blev handledning ett viktigt begrepp under 1990-talet i skolans förändrings- och utvecklingsarbete. I dagens läroplan (Utbildningsdepartementet, 2006 b) [Lpo 94] lyfts skolans lokala ansvar fram i skolutvecklingsfrågor. Enligt Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005 b) har skolornas tidigare studiedagar idag till stor del ersatts med förändrings- och utvecklingsarbete. Handledning av arbetslag har då blivit ett inslag i detta pågående arbete.

Den handledande funktionen av specialpedagog har haft olika genomslag i grundskole- och förskoleverksamheterna. Enligt Bladini (2004) gjorde Skolverket 1999 en nationell

granskning där inspektörerna fastställde, att specialpedagogisk handledning haft litet genombrott i grundskolans verksamhet. Vidare menar Bladini att Skolverkets inspektörer fem år senare däremot undersökte genomslaget i förskolans verksamhet, registrerades det att handledning tycktes ha fått ett stort genombrott för förskolans pedagoger i deras arbete med barn i behov av särskilt stöd. Bladini menar att en anledning till den stora skillnaden kan vara, att det skiljer fem år på undersökningarna och att den handledande funktionen har hunnit etableras i de båda verksamheterna. En annan anledning kan vara att pedagoger i förskolan har en längre tradition av handledning från förskolepsykologer och resurspedagoger än vad grundskolan har då deras speciallärare mer arbetat direkt med eleverna.

Hammarström-Lewenhagen och Ekström (2001) menar att när traditionell fortbildning och kompetensutveckling inte räcker till efterfrågar vi andra möjligheter. Flera författare menar vidare att handledning som metod för yrkesutveckling efterfrågas alltmer inom det pedagogiska yrkesfältet (Handal & Lauvås, 2001; Hammarström-Lewenhagen & Ekström, 2001; Hägg & Kuoppa, 2007). När samhället förändras ställs det krav på att handledarens kompetensutveckling ligger i takt med tiden. Efterfrågan på handledningen av yrkesverksamma ökar och detta menar författarna har ett samband med den snabba förändringstakten i våra organisationer och i vårt samhälle. Det ställs större och större krav på yrkeskompetens och yrkesutveckling. Flera författare menar att det ökade kravet på att kommunicera människor emellan och att människor ställs inför många val leder till att behovet av handledning har ökat (Hägg & Kuoppa 2007; Lauvås & Handal 2001).

Det finns mycket forskning som påvisar att specialpedagogisk handledning under de senare åren varit på stark uppgång och ses som en del av den pedagogiska verksamhetens utveckling. Orsaker till detta är bland annat de förändringar som skett i samhället.

Teorier om handledning

Handledning är enligt Hammarström-Lewenhagen och Ekström (2001) en intressant metod som allt mer efterfrågas inom det pedagogiska yrkesfältet för professionell yrkesutveckling. Författarna menar att i handledningen möts handledare och handledda i ett gemensamt samtal där de får reflektera och bearbeta olika händelser och svårigheter från deras egen praktik. Det kan vara det man gjort, prövat och tänkt i sitt pedagogiska arbete. Handledning kan ske både individuellt och i grupp. Enligt Näslund (1995) är den individuella handledningen den som är mest beskriven och undersökt genom forskning. Den individuella handledningen ger mer möjligheter till personlig hjälp utifrån den handleddes behov. Det framgår också att den enskilda handledningen ger större möjligheter att identifiera sig med en mer erfaren person. Grupphandledningen kännetecknas enligt Näslund av att man är mer än två personer i handledningssituationen, dvs. handledare och minst två handledda. Man går från en dyad till en triad eller fler. Fördelar med grupphandledningen är enligt Näslund att deltagarna lär sig av varandras kunskaper och ger varandra stöd. Deltagarna känner att de inte är ensamma i situationen. Näslund diskuterar vilken typ av handledning som är den mest optimala, individuell eller i grupp. Resultatet av Näslunds studie visar att det inte är någon metod som är bättre eller sämre. Grupphandledning och enskild handledning ses istället som ett komplement till varandra.

Ahlberg, Klasson & Nordevall (2002) menar att handledning har en tydligt utvecklande inriktning och leder till att man kommer vidare i sin yrkesutveckling. Bladini (2004) menar i sin studie att handledning kan ses som ett verktyg och rum för reflektion. Hammarström-Lewenhagen och Ekström (2001) lyfter fram att handledningen har betydelse för återhämtning då arbetet i skola och förskola idag ställer stora krav på olika sätt. En orsak till

det ökade intresset för handledning inom förskola och skola kan vara de besparingar som har skett inom området de senaste åren. Enligt Hammarström-Lewenhagen och Ekström har utredningar pekat på att personalbesparingar inte alltid behöver hämma kvaliteten i verksamheten i så stor utsträckning, om personalens kompetens är hög hos de som är kvar. Ansvariga för skolans och förskolans verksamheter börjar allt mer inse att handledning kan löna sig.

Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005 a) pekar i sin artikel på vikten av att handledningen inte saluförs som en metod som ska lösa problemen i skolan, utan det handlar om att hitta den kunskap som redan finns. Det handlar också om att bli medveten om vilka metoder som kan användas för att fortsätta att utveckla verksamheten. Vidare menar författarna, att det är viktigt att lärarna är delaktiga vid beställningen av handledning. Många lärare nämner att handledningen inte var deras idé. Lendahls Rosendahl och Rönnerman belyser också vikten av att handledningsprocesser tar tid. Det framgår att skollära förväntar sig snabba resultat. Detta blir tydligt då de avsätter alltför få tillfällen för handledning. Ibland har också handledare bytts ut under projektets gång, för att det som skollära uttrycker det, inte händer någonting tillräckligt snabbt.

Enligt Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2005 a) kan det uppstå en krock, om man som lärare förväntar sig att handledningen skall vara som en gammal form av föreläsning, där lärarens roll är att bli servad och sedan möter en form som ser annorlunda ut, en form där du själv som lärare aktivt ska bidra till kunskapsutveckling. Det är därför viktigt att klargöra handledningens innehåll för deltagarna. Detta menar författarna handlar om kunskapssyn, en kunskapssyn om vad man som lärare behöver kunna eller lära sig och hur man lär sig detta på bästa sätt. Man drar paralleller mellan lärares kompetensutveckling och deras undervisning av elever i skolan. Läraren håller på att gå ifrån katederundervisningen för att mer handleda elever i deras lärande. Studiedagarnas innehåll håller på att förändras från rena föreläsningssessioner till att fokusera mer på lärarnas egna frågor och behov. Detta avspeglar sig också i lärares syn på undervisningen. Tidigare har kompetensutveckling setts som en individuell utveckling i yrket, men idag ses den mer som en del av skolans utveckling. Detta leder dock inte automatiskt till att synen på kunskap och lärande förändras. Lendahls Rosendahl & Rönnerman menar att traditionens makt är stor.

Enligt rapporten ”Handledning för yrkesverksamma” av Näslund (1995) varierar handledningens syfte beroende på vilken handledningssituation man befinner sig i. Näslund påstår dock att man något förenklat kan se ett gemensamt syfte med alla typer av handledning där alla deltagare i handledningen skall erbjudas möjligheter till utveckling och lärande. Näslund skriver att handledningslitteraturen behandlar fyra olika syften med handledning. Dessa mål är kunskapsinläring, färdighetsutveckling, personlig utveckling och integrerad yrkesskicklighet. Kunskapsinläring är mest förekommande inom den akademiska handledningen och innebär att den handledde skall lära sig behärska teoretiska begrepp, eller inom yrkeshandledning läsa viss litteratur. Det andra målet Näslund beskriver är färdighetsutveckling vilket innebär att deltagarna skall bli uppmärksamma på vad som karakteriserar kvalificerat och skickligt handlande i yrkesvardagen. Detta är ett vanligt mål när det gäller grupphandledning. Ett tredje mål är personlig utveckling och finns mer eller mindre i all handledning. Fokus inom detta område ligger på processer och utveckling av det egna förhållningssättet. Det sista målet som handledning syftar till är integrerad yrkesskicklighet som, enligt Näslund, är det viktigaste målet med handledning. Grupphandledning ses som en alldeles särskild situation för att uppnå detta. Integrerad

yrkespraktik menar Näslund handlar om att kunna införliva teorier och intuition i det praktiska arbetet i vardagen.

Normell (2002) menar att gruppdeltagarna genom handledningen inser att man som pedagog inte är ensam med sina problem, utan arbetskamraterna har liknande svårigheter. Författaren menar vidare att alla pedagoger reagerar ungefär på samma sätt inför problem och att det är skönt att höra att man inte är ensam med problemen. Normell pekar också på att en stor del av handledningens värde är möjligheten till bekräftelse.

En handledningsmodell som Gjems (2008) redogör för bygger på en systemteoretisk förståelse för hur kompetensutveckling går till. Det systemteoretiska synsättet ligger till grund för Gjems handledningsmodell och riktar uppmärksamheten mot *relationen mellan människor* (s.23). Vidare menar författaren att denna teoretiska inriktning är ett mycket lämpligt utgångsläge när det gäller grupphandledning i yrkesgrupper där man arbetar nära varandra i t.ex. arbetslag. Systemteorin är tvärvetenskaplig och när den används inom kunskapsområden som behandlar relationer mellan människor så avser begreppet system en grupp människor som lever eller arbetar ihop under en längre tid.

Grupphandledning innehåller minst fyra element menar Gjems (2008). Dessa är: undervisning, stöd, utmaning och råd. Författaren belyser att handledning inte är samma sak som rådgivning utan i första hand är en inlärningsprocess som bygger på de deltagare som befinner sig i det sociala systemet. De råd som eventuellt kan behöva ges bör gälla förhållningssätt för att utveckla eller förändra mönster för handlande, samverkan och påverkan i avsikt att öka kvaliteten i de handleddas verksamhet. När det gäller handledning menar Gjems att grupphandledning är att föredra framför enskild handledning. Fördelar med grupphandledningen är att deltagarna lär sig mycket av varandra. En viktig grundregel för att handledning ska bli givande är enligt Gjems, att den måste vara frivillig. Detta är det mest grundläggande för att kompetensutveckling skall ske. Deltagarna måste själva ha valt handledning utifrån sina egna behov att vidareutveckla sina kunskaper. Handledningsgrupperna skall vara fasta och bör inte ändras efter hand. Författaren menar att det är viktigt att boka in handledningstillfällen med cirka två veckors mellanrum som sträcker sig över en termin. I handledningssituationerna används rundor vilket innebär, att handledaren låter alla i handledningsgruppen lyfta något i tur och ordning.

Handal (2007) beskriver handledarrollen som en guru eller en kritisk vän. En modell som flera författare belyser är där handledaren fungerar som en modell för yrkesutövandet. Handledaren instruerar och ger studenten möjlighet att pröva olika saker, där handledaren sedan bekräftar eller korrigerar studentens handlande (Lendahls Rosendahl, 2002; Handal, G., 2007). Denna handledare kallar Handal (2007) för en guru på grund av att handledaren vill framträda som den som kan och vet. Denna handledningsmetod är handlingsfixerad. Den andra handledarrollen som Handal belyser är att vara en kritisk vän. Huvudfunktionen i rollen som den kritiska vännen är att bjuda in deltagarna i handledningen till reflektion och sedan vara ett stöd, ge hjälp, bekräfta, ge kritik, ifrågasätta och problematisera. Metoden karaktäriseras av att handledningen är reflektionsinriktad. Det optimala är enligt författaren att använda sig av en kombination av dessa metoder. Är man tvungen att välja mellan dessa roller föredrar Handal den reflektionsinriktade metoden där reflektion och förklaringar kring den egna praktiken blir möjlig.

Det är vanligt att deltagarna och handledaren gör något slags kontrakt innan det första handledningstillfället. Fördelar med ett kontrakt är att deltagarna i handledningen får klargjort

för sig om vad handledningen skall leda till och vilka metoder som skall råda. Detta är särskilt viktigt i yrkesgrupper som inte är vana vid att ha handledning och där den yrkesspråkliga utvecklingen är stor (Gjems, 2008; Näslund, 1995; Wigstøl, 1995). Nackdelar med ett eventuellt kontrakt menar Näslund är att det kan bli en del begränsningar gällande kontrakt vilket kan bli för formellt bindande. Detta kan göra att handledningens grundläggande syfte att vara flexibel blir svårt att uppnå.

Enligt Rönnermans (2000) studie om ett aktionsforskningsprojekt i förskolan där specialpedagogisk handledning är en del i projektet, framhåller pedagogerna vikten av att handledaren känner till verksamheten som det handleds kring. Vidare lyfter pedagogerna i studien att det är viktigt att ställa frågor till handledaren och få motfrågor tillbaka där handledaren problematiserar utan att ge svar. Vid handledningstillfällena i studien har utgångspunkten vanligtvis varit den egna praktiken. Vid en del tillfällen har praktiken förstärkts genom litteratur och forskning. Pedagogerna i studien framhåller vikten av att det finns en balans mellan teori och praktik.

Ahlberg (2007) menar att handledning kan bidra till utveckling av lärares professionalitet. Ett sätt är lärarens reflektion kring sina egna uppfattningar och värderingar kopplat till undervisningsinnehåll, vilket kan bidra till utveckling av lärarens didaktiska kompetens. En betydelsefull del i denna utveckling är att läraren genom reflektion kan bli medveten om vilka val hon eller han gör och vilka andra val det finns möjligheter att genomföra. Detta innebär att läraren analyserar och reflekterar kring vad undervisningen bör innehålla, ställer frågor varför undervisningen ser ut på ett visst sätt samt fundera på hur undervisningen skall utföras. En didaktisk kompetent lärare problematiserar innehållet i sin undervisning och vågar prova nya vägar och se vilka olika konsekvenser de olika handlingsalternativen ger. Detta blir särskilt angeläget, menar Ahlberg, när det gäller undervisning av elever i behov av särskilt stöd. Lärarens sätt att bemöta dessa elever kan bli avgörande för hur eleven klarar målen.

Handledning är något som allt mer efterfrågas inom det pedagogiska yrkesfältet och som har en tydligt utvecklande inriktning och leder till att man kommer vidare i sin yrkesutveckling.

Tidigare forskning om handledning

Grupphandledning har enligt Åberg (2007) varit ett relativt okänt fenomen för lärare under 1980-talet. I verksamheten idag förekommer det i någon form på de flesta skolor. Åberg lyfter fram att i litteratur kan man finna flera olika typer av förklaringar till att grupphandledning ökat. Författaren har ordnat grupphandledningen i tre olika förklaringsmodeller, som bygger på olika ändamål som handledningsverksamheten avser ha i skolan. Dessa är *medel för lärande och utveckling*, *medel för anpassning och trygghetskapande medel* (s.79). Den första förklaringsmodellen, *medel för lärande och utveckling*, bygger enligt Åberg på att grupphandledning är ett slags kompetensutveckling som motsvarar dagens nya syn på lärande, förändring och utveckling i yrkesverksamheten. Lärande i handledda grupper kan innebära en möjlighet för arbetslag att gemensamt generera kunskap i en process som är sammansmält med den dagliga verksamheten. Åberg menar vidare: *När interaktiva strategier används, olika perspektiv och tolkningar lyfts fram och invanda förhållningsätt ifrågasätts kan handledda lärargrupper ses som ett medel för lärande och utveckling.* (s.80). Detta lärande svarar enligt författaren upp mot den nya tidens krav på lärande och utveckling i yrkesverksamheten.

Den andra förklaringsmodellen som Åberg (2007) beskriver angående mål för handledningen är medel för anpassning. Detta är ett annat sätt att förklara grupphandledningens framväxt i skolan, vilken har orsaker i de strukturella förändringarna som skolan har gått igenom de senaste 15 åren. Genom gemensam reflektion i handledda lärargrupper kan gruppen lättare sluta upp kring de gemensamma mål som finns uppsatta. Lärarna får också en bättre förståelse för varandras sätt att tänka. Detta bidrar enligt Åberg till att konflikter inte blir så stora, skillnader utjämnas och en samstämmighet i gruppen kan växa fram. Handledda lärargrupper kan då bidra till en bättre anpassning till arbetets krav och förväntningar, det vill säga ett anpassningsinriktat lärande.

Den tredje förklaringsmodellen, trygghetsskapande medel menar Åberg (2007) tar utgångspunkt sin i de anställdas behov och stöd i dagens mer och mer kravfyllda och påfrestande yrkesliv. Handledningen blir då en hjälp och ett stöd att klara av och kunna hantera den osäkerhet som ofta uppstår i de yrkesmässiga arbetsuppgifterna. Åberg menar att det faktum att handledda lärargrupper har blivit vanliga i skolan kan förklaras med de tre ovanstående modellerna. Handledningen fyller en funktion som medel för lärande, anpassning och stöd.

Handledning som verktyg och rum för reflektion

I Bladinis (2004) studie med fokus på specialpedagogers handledningssamtal med pedagoger, var studiens övergripande syfte att undersöka hur elva specialpedagoger beskriver och genomför handledning med pedagoger i förskola och grundskola. Bladini undersökte bl. a. samtalets fokus och vad specialpedagoger och pedagoger talar om i handledningssamtalen. Av det insamlade intervju materialet med specialpedagogerna framkom två sätt att beskriva handledning, dels som ett verktyg för att förbättra barns villkor, dels som ett rum för reflektion. Alla specialpedagoger i studien menade att den handledande funktionen skapade förändring med olika innebörder. När handledningen sågs som ett verktyg för att förbättra barns situation rörde förändringen barnets situation och pedagogernas handlande. Då gav specialpedagogen mer tips och råd. När handledning sågs som tid för reflektion, riktades utvecklingen mot att stimulera pedagogernas tänkande kring problemet som lyfts och se det ur andra vinklar. Det framkom i studien att handledning som verktyg var mest förekommande och att villkor måste skapas för att handledning som rum för reflektion ska gynnas. Bladini menar att det är viktigt att inte bara befästa ett individperspektiv utan att det handledande samtalet också kan bredda synen på specialpedagogisk verksamhet.

Ett liknande resultat framgår i Ahlbergs (1999) studie där skolans förändringsarbete studerades. I studien granskades en specialpedagogs handledningssamtal med lärare. I resultatet framgick det att i skolan står organisationsfrågor i fokus och därför blir det inte mycket tid för pedagogiska samtal. Det visar sig i alla fall att handledningssamtal på skolan blir en mötesplats för lärare och specialpedagog där diskussioner om den dagliga verksamheten förs och att samtalen bidrar till ett gemensamt språk hos de medverkande lärarna. Enligt Ahlberg visar resultatet att dessa samtal kan leda till en förändring av lärares handlande och tänkande i det dagliga arbetet i skolan. Detta medverkade också till en utveckling av den studerande skolans pedagogiska utveckling.

Bladini (2004) menar vidare att samtal som innehåller mer tips och råd ger hjälp för det aktuella barnet på kort sikt, men att det på lång sikt befäster ett individperspektiv. Författaren menar också att det inte enbart är specialpedagogen som har ansvaret för det handledande samtalet utan att det kopplas samman med hela den pedagogiska verksamheten på förskolan

eller skolan. Detta pekar på att det har betydelse att det finns en fungerande ledningsorganisation som ansvarar för den specialpedagogiska verksamheten.

Bladini (2004) beskriver specialpedagogers syn på handledning och hur den har förändrats. Synen på handledning har förskjutits från en rådgivande form till mer fokus på frågandet. Studien visar att det är vanligast att specialpedagogerna handleder utifrån pedagogernas beskrivningar av svårigheter och inte lika vanligt att de gör egna observationer före handledningen. Resultatet i Bladinis studie visar att det finns olika sätt att se på vilket underlag specialpedagogerna har inför handledningssamtalen. Några av specialpedagogerna vill se barnet i sin miljö och observera barnet för att själva bilda sig en uppfattning om barnet och dess miljö och pedagogernas arbetssätt. Detta menar de skapar trovärdighet. Andra specialpedagoger i studien menar att de vill utgå ifrån de svårigheter som pedagogerna upplever. Svårigheter kring ett barn kan ses på flera olika sätt. Författaren menar att det inte går att beskriva världen utan att påverka den. Med tanke på detta kan pedagoger i handledningssamtalet inte beskriva svårigheter kring ett barn utan att samtidigt i någon mening beskriva sig själv. Det här betyder vidare att det inte finns en beskrivning kring ett barn utan många.

I Bladinis (2004) studie framgick också att specialpedagogerna menar, att pedagogerna behöver få prata av sig till någon som lyssnar. Flera pedagoger upplever att det blir en bekräftelse när någon lyssnar och engagerar sig och ställer frågor kring det aktuella problemet. Det framgår också att det är viktigt att få höra att deras upplevelse av situationen delas av handledaren. Ett viktigt inslag är att inte pedagogerna hopp där de ser möjligheterna och inte bara hinder och svårigheter kring barnet.

Mollberger Hedqvist (2006) menar i sin studie gjord i förskolan att pedagogerna har olika synsätt i grupphandledning. Ett synsätt handlar om pedagogernas föreställningar om barnet och verksamheten. Författaren menar att när omprövandet av pedagogernas föreställningar hålls tillbaka och när reflektion saknas, leder detta endast till en bekräftelse av sig själv i sitt yrke och för den verksamhet som pedagogen företräder. Författaren menar att det krävs reflektion över kunskaper, sanningar och föreställningar för att utveckling ska ske. Ett annat synsätt är att pedagogerna berättar om sin verksamhet utifrån sina egna upplevelser och erfarenheter. Det handlar då om ett intresse och en nyfikenhet att förstå sitt eget förhållningssätt dels till det aktuella barnet och dels till verksamheten. I denna typ av samtal lyfter pedagogerna sina funderingar kring barnet och teori kopplat till praktisk yrkeskunskap diskuteras och reflekteras över. När pedagogerna reflekterar över sin egen yrkeserfarenhet utvecklas yrkeskunnandet, menar Mollberger Hedqvist.

Något som också diskuterats och som liknas specialpedagogisk handledning är reflekterande samtal. I en rapport av Ahlberg m.fl (2002) om reflekterande samtal för pedagogisk utveckling följdes specialpedagogers handledningssamtal i skolan under ett läsår. Resultaten visar att samtalen medverkar till att starta processer som hjälper lärare att göra egna ställningstaganden tydliga. Samtalen bidrar också till att medvetandegöra lärarnas egna värderingar. I studien framgår det att de reflekterande samtalen gör det lättare för lärarna att utveckla ett reflekterande förhållningssätt. Detta ger lärarna möjligheter och kunskap för att bättre kunna förstå den egna undervisningspraktiken. Handledningssamtalen leder till att lärarna i olika utsträckning utvecklar hur de skall bemöta alla elever i verksamheten. Ahlberg m.fl menar att handledning och reflekterande samtal för pedagogisk utveckling har betydelse för en utveckling mot en skola för alla. En slutsats som kan dras av studiens resultat är att samtalen karaktäriseras av en riktning mot problematisering samt mot perspektivseende.

Handledningssamtalen fokuserar inte direkt på att hitta ett svar på det aktuella problemet eller dilemmat, utan istället försöker man förstå olika händelseförlopp för att söka och hitta nya vägar för att lösa problemet. Resultatet visar att handledningen kan leda till utveckling av lärarens tänkande som också lämnar spår i den dagliga verksamheten i skolan. Vidare skriver författarna att när reflekterande samtal vävs samman med lärares praktik blir utvecklingen en del av det vardagliga arbetet. Lärares samtal med varandra kan på detta sätt leda till att elever i svårigheter får den hjälp som de har rätt till enligt skolans styrdokument, det vill säga att närma sig en likvärdig skola för alla elever.

Implementering av specialpedagogisk handledning i förskolan

Malmgren Hansens studie (2003) undersöker implementeringen av specialpedagogens funktion i grundskolan. I studien framgick det att specialpedagogerna i sin utbildning fick lära sig att handledningskompetensen var viktig i deras kommande arbete. När specialpedagogerna skulle introducera specialpedagogisk handledning i sitt nya yrke visade det sig att det inte var lätt. Specialpedagogerna upplevde att de fick arbeta väldigt hårt samt att tiden inte räckte till för handledning och alla behov som fanns. Studien visar vidare att först efter ett par års yrkesverksamhet hade de flesta specialpedagoger införlivat handledning i sitt arbete. Målet för den specialpedagogiska handledningen var arbetet med barnen och de betraktades också som specialpedagogens uppdragsgivare. I flera studier framgår att det är vanligt att specialpedagogerna handleder utifrån pedagogernas beskrivningar av barnets svårigheter (Bladini, 2004; Malmgren Hansen, 2003). Malmgren Hansen (2003) menar också att många specialpedagoger vidhåller sin roll som de har som klasslärare där närheten till eleverna är i fokus. Specialpedagogerna talar om att eleverna är deras drivkraft som de arbetar mot en bra undervisning för och är målet med handledningen.

I resultatet är ett återkommande tema att verksamheten styrs av "behov" som i praktiken kan tillhöra en mängd olika individer eller strukturer men de problematiseras som elevers behov och aktualiseras av lärare (Malmgren Hansen, 2003, s. 161).

I Malmgren Hansens (2003) studie framgår det att specialpedagogisk verksamhet till stor del inte styrs av ledningen i skolan utan från annat håll. Specialpedagogerna saknade inflytande över resurser och inriktning av den specialpedagogiska verksamheten. Resultatet visar också att många lärare känner sig ifrågasatta inför specialpedagogisk handledning. En orsak som nämns kan vara att de handledda inte känner tillräckligt med tillit och trygghet när de går in i en handledningssituation.

Tidigare forskning pekar på att handledning bidrar till ett rum för reflektion och utveckling av den egna praktiken. Forskning om handledning inom det pedagogiska fältet har ökat under det senaste årtiondet. Inom förskolan finns det en begränsad tillgång av tidigare forskning angående handledning, framförallt då ur förskollärares perspektiv på specialpedagogisk handledning. Det finns forskning gjord inom specialpedagogisk handledning i förskolan men främst då ur specialpedagogers perspektiv. Utifrån den begränsade tillgången av forskning om specialpedagogisk handledning i förskolan, ur förskollärares perspektiv blir följande studie ett intressant och angeläget område att undersöka.

Syfte och frågeställningar

Syfte

Studien är en deskriptiv studie av upplevelser och erfarenheter förskollärare har av specialpedagogisk handledning i förskolan.

Frågeställningar

- Upplever förskollärarna att den specialpedagogiska handledningen har förändrats över tid?
- Har förskollärarna upplevt behov av handledning?
- Vad upplever förskollärarna att handledningen har handlat om?
- Vad upplever förskollärarna att handledningen främst handlar om, enskilda barn eller hela barngruppen?
- Upplever förskollärarna att den kunskap som erhålls genom den specialpedagogiska handledningen används i verksamheten?
- Vad har förskollärarna för visioner om hur den specialpedagogiska handledningen skulle kunna se ut idealt?

Metod

Metodval

Då syftet med undersökningen var att undersöka tio förskollärares erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning i förskolan, ansågs den kvalitativa metoden som mest lämpad för att få svar på studiens forskningsfrågor. I studien användes en kvalitativ metod för att få mer kunskap kring studiens undersökningsområde. Enligt Stukát (2005) är den kvalitativa metoden en bra metod när man söker djupare kunskap inom sitt undersökningsområde i jämförelse med en kvantitativ metod, där man mer är ute efter en bredd i undersökningen. Anledningen till att en kvantitativ metod med enkäter inte användes i studien var att få förskollärarnas nyanserade beskrivningar, vilket enkäter inte ger. I den här studien söktes inte efter en bredd i resultatet, utan istället respondenternas upplevelser och erfarenheter. Huvuduppgiften för den här studien var att försöka tolka och förstå respondenternas upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning. Enligt Stukát är inte målet i en kvalitativ studie att generalisera, förklara och förutsäga.

Intervju

Inledningsvis diskuterades vilken intervjumetod som var mest lämpad för att samla in det empiriska materialet utifrån studiens syfte. Den metod som först diskuterades var fokusgruppintervjun. Anledningen till detta var att komma åt fler respondenter under en kortare tid eftersom tidsramarna för studien var begränsad. Orsaken till att fokusgrupper valdes bort var i första hand att det var svårt att få tag i arbetslag som kunde ställa upp allihop på samma gång. En annan anledning till att fokusgrupper valdes bort var att studien ville komma åt förskollärarnas enskilda erfarenheter och upplevelser. I fokusgrupper finns det risk för att respondenterna påverkar varandra vilket kan avspeglas i deras svar. För studien valdes istället enskilda intervjuer med tio förskollärare. Fördelen med enskilda intervjuer, menar Kvale (2007), är att de skiljer sig åt innehållsmässigt eftersom den söker information om den enskildas åsikter, attityder och upplevelser.

Genom att använda en kvalitativ forskningsintervju var avsikten att undersöka förskollärares erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning i förskolan ur deras perspektiv. Kvale (2007) menar att den kvalitativa forskningsintervjun syftar till att förstå verkligheten från den intervjuades perspektiv. Vidare, menar Kvale (2007), att intervjun är en forskningsmetod som strävar efter att förnya, vidga och berika gällande föreställningar om kunskap och forskning inom samhällsvetenskaperna. Genom att använda en kvalitativ forskningsintervju i studien är syftet att bredda och tillföra ny kunskap gällande specialpedagogisk handledning i förskolan.

Syftet med kvalitativa intervjuer är att få en så mångsidig beskrivning som möjligt av förskollärarnas upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning. I studien söktes respondenternas upplevelser och erfarenheter i relation till studiens forskningsområde. Vid insamling av det empiriska materialet användes den halvstrukturerade intervjun, vilken sågs som en lämplig insamlingsmetod för den här studien. Den halvstrukturerade intervjun användes för att under intervjuens gång ha möjlighet att ställa följdfrågor som anpassades efter respondenternas svar i förhållande till studiens problemområde. Fördelarna med att använda den halvstrukturerade intervjun för studien var att det vid intervjutillfället fanns en rad färdiga teman och förslag på intervjufrågor. Under intervjuens gång användes också dessa möjligheter genom att göra förändringar av frågornas form och ordningsföljd för att utveckla och försäkra sig om att informanternas svar förståts rätt.

Inför intervjuerna sammanställdes en intervjuguide (bilaga 1) med sex olika temaområden utifrån studiens syfte och frågeställningar. Därefter täcktes dessa temaområden in med ett antal intervjufrågor som ramade in studiens problemområde av hur förskollärarnas upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning skulle nås på bästa sätt. Vid upplägget av intervjuguiden var det inledningsvis faktafrågor för att respondenterna skulle känna att de klarade av att svara på frågorna. Därefter sorterades temaområdena in i en ordning, där först frågor kring handledning generellt togs upp för att sedan gå in mer på djupet. Hur en intervjuguide kan se ut belyser Kvale (2007) som menar att en intervjuguide täcker de områden som är avsedda för undersökningen och i vilken ordning frågorna ska ställas vid intervjun. När temaområdena för studien gjordes fanns tankar också på hur svaren skulle kunna sorteras och tolkas vid analysen. Även Kvale menar att det är viktigt att se framåt i en intervjuundersökning när man förbereder intervjuguiden för att redan då fundera på analysen. När intervjuguiden var färdig gjordes en pilotintervju för att prova frågorna utifrån studiens syfte och frågeställningar. Då upptäcktes att intervjufrågorna var riktade och att frågorna inte riktigt täckte upp undersökningsområdet. Intervjuguiden reviderades med nya frågor som var mindre riktade och med följdfrågor som gick mer i varandra. Detta skedde för att inte missa viktig information.

I undersökningen gick vi in med tidigare erfarenheter från arbete i förskoleverksamhet. Även teoretiska kunskaper från utbildning till förskollärare och specialpedagog har gett stor förförståelse inom området, men också vissa fördomar. Vi var medvetna om att vår förförståelse kunde påverka studiens resultat. Därför är det viktigt att försöka lägga erfarenheter bakom sig och inte låta dem ta över och påverka förskollärarna vid intervjusituationerna. Kvale (2007) belyser att intervjuaren vid kvalitativa metoder är forskningsverktyget, vilket innebär att det är viktigt att intervjuaren både är expert på ämnet och på samspel mellan människor. I den här studien betydde det att de erfarenheter som intervjuaren hade inom området inte bara behöver ses som en nackdel utan också kan vara en tillgång. Fördelarna med kunskaper inom området i den här studien var, att intervjuaren kan ställa rätt följdfrågor för att få fram så mycket som möjligt av förskollärarnas upplevelser och erfarenheter kring specialpedagogisk handledning.

Pilotstudie

En pilotstudie genomfördes för att undersöka om intervjufrågorna gav svar på studiens syfte och frågeställningar och hur väl frågorna föll ut. I en intervjustudie ställs enligt Stukát (2005) stora krav på frågornas utformning. I den här studien sågs det som viktigt att tid läggs på att göra en provintervju för att testa frågorna innan de användes i studien. Det var viktigt för studiens resultat att respondenterna förstod frågorna för att kunna ge så utförliga svar som möjligt. Innan pilotstudien genomfördes var tanken att endast en intervjuare skulle stå för de resterande nio intervjuerna. Under pilotstudien var vi två intervjuare som deltog och då upptäcktes fördelarna med att vara två vid genomförandet av intervjun. Genom att vara två intervjuare, en som ställer intervjufrågorna och en som följer upp med eventuella följdfrågor ansågs det utifrån studiens problemområde att de intervjuades svar bättre kunde fångas upp. Även Stukát menar att två personer fångar upp respondenternas svar bättre än en. Under studiens pilotintervju upptäcktes också att det var svårt att ställa frågor och samtidigt vara aktiv och lyssna in respondentens svar, så att bra följdfrågor kunde ställas.

Vid avlyssningen av den inspelade pilotstudien upptäcktes vikten av att ge respondenten tid för att svara. Vid några tillfällen under pilotintervjuns gång upptäcktes att respondenten inte fick tillräckligt med tid för att svara, då intervjuaren ibland fyllde i svaren själv. Att ge

respondenten mer tid att svara var viktigt att tänka på vid kommande intervjuer. Vid avlyssning och transkribering av pilotintervjun upptäcktes att en del frågor var för riktade och att svaren inte blev så utförliga. Intervjufrågorna reviderades genom att göras mer öppna och följdfrågor gjordes för att mer täcka upp studiens syfte och frågeställningar. Resultatet av pilotstudien anses ändå till stor del kunna ge svar på våra forskningsfrågor och kommer att användas i studien.

Undersökningsgrupp

Studien genomfördes i en medelstor kommun. Urvalet bestod av tio kvinnliga förskollärare som har erfarenhet av specialpedagogisk handledning. Anledningen till endast förskollärare valdes var att de oftast har det pedagogiska huvudansvaret. Tanken var först att respondenterna skulle väljas ut slumpmässigt i de aktuella kommundelarna. Efter diskussion bestämdes utifrån undersökningens syfte att respondenterna måste ha erfarenhet av specialpedagogisk handledning. Kriteriet för medverkan i studien var inte antal tillfällen som förskollärarna haft handledning utan istället valdes förskollärare med erfarenheter och upplevelser av någon form av specialpedagogisk handledning ut som urvalsgrupp. Orsaken till detta var att komma åt förskollärares upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning.

En förskollärare från varje avdelning valdes ut för att medverka i studien. Anledningen till detta var att olika erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning skulle nås. Risken med att välja fler förskollärare från samma avdelning är att de kan ha liknande erfarenheter av specialpedagogisk handledning. En tanke i början av studien var att även intervjua specialpedagogerna, vilket valdes bort. En anledning var att det fanns en risk för att specialpedagogerna som medverkade i studien kunde identifieras på grund av att de är så få. Därför ändrades också syftet till att endast gälla förskollärares upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning.

Genomförande

Undersökningsgruppen bestod av tio förskollärare med erfarenhet från specialpedagogisk handledning i förskolan. Eventuella bortfall som kunde påverka studiens resultat, fanns redan i åtanke vid bokningar av intervjuerna då två reserver bokades för eventuell intervju. Alla förskollärare som kontaktades var villiga att medverka i studien. En av de ordinarie förskollärarna blev sjuk och kunde inte medverka i studien. Då fick en av förskollärarna som var reserv ringas in.

Vid genomförandet kontaktades först specialpedagoger i kommunen via telefon för att kunna välja ut de respondenter som tidigare haft specialpedagogisk handledning. Information gavs till specialpedagogerna om studiens syfte och hur den var tänkt att genomföras. Specialpedagogerna tillfrågades om hjälp för att ge förslag på förskoleavdelningar där de bedrivit handledning med personalen. Därefter kontaktades via telefon förskollärare från de aktuella avdelningarna som specialpedagogen föreslagit. Förskollärarna tillfrågades om medverkan i studien och tid och plats bokades. Missivbrev (Bilaga 2) överlämnades sedan personligen till förskollärarna där vi presenterade oss, vår studie och hur studien var tänkt att genomföras. Information gavs utifrån Vetenskapsrådets (2007) forskningsetiska principer inom den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen. Författarna till studien ansvarade för hälften var av kontakterna med respondenterna. Vid intervjuerna var båda med, en hade huvudansvaret för intervjun och den andra ansvarade för teknik och eventuella följdfrågor.

Intervjuerna genomfördes i ett ostört rum för att inte bli avbrutna under intervjuens gång. Alla intervjuer spelades in med en diktafon för att säkerställa att allt som sagts registrerades. Merriam (1994) menar att den vanligaste metoden vid intervjuer är att använda sig av en ljudinspelning som säkerställer att allt man sagt sedan finns tillgängligt vid analysen. En annan metod för registrering av intervjudata är att föra anteckningar. Denna metod valdes bort i studien då den inte kändes genomförbar. Skälet till detta var att det är svårt att hinna med att föra anteckningar under intervjuens gång och lätt att missa viktig information. Merriam menar att registrering genom anteckningar rekommenderas endast när bandinspelning inte godkänns av respondenterna. När intervjuerna bokades tillfrågades respondenterna om sitt medgivande till ljudinspelning av intervjun. Detta godkändes av alla respondenter. En nackdel med ljudinspelning kan vara att respondenterna påverkas och blir osäkra, när de blir inspelade. Detta har tagits hänsyn till i studien genom att börja intervjun med lättsamma faktafrågor för att eventuell nervositet skall släppa.

Analys

Databearbetning

I studien söktes svar på vilka upplevelser och erfarenheter förskollärare har av specialpedagogisk handledning i förskolan. Enligt Merriam (1994) startar analysen redan vid första intervjun och sker hela tiden parallellt med insamlingen av empirin. Insamlingen av empirin och tolkningen av resultatet är inspirerad av hermeneutiken. Kvale (2007) menar att hermeneutiken studerar tolkning av texter, där syftet är att få en helhet och förståelse av textens mening. Ett huvudtema inom hermeneutiken menar Alvesson & Sköldberg (2008) är att *meningen hos en del endast kan förstås om den sätts i samband med helheten* (s. 193). I studien undersöks delarna för att få helheten av förskollärarnas erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning. Forskning inom denna ansats ger förnyad kunskap om helheten men också hur delarna påverkar helheten. Den insamlingsmetod som används i studien är en kvalitativ intervju. Kvale (2007) menar att forskningsintervjun är ett samtal där intervjuarnas upplevelser och erfarenheter förvandlas till texter som sedan tolkas. Enligt Kvale är hermeneutiken en bra grund för intervjuforskning på grund av att man först kastar ljus över samtalen genom transkribering av intervjuerna som frambringar de intervjutexter som ska tolkas. När intervjutexterna sedan tolkas förs en ständig dialog eller ett samtal med texten, vilket innebär att man vid tolkningen av texterna går tillbaka för att se i vilket sammanhang de tillkom.

I analysen i den här studien ansvarade var och en för sin databearbetning det vill säga transkribering av text. Sedan jämfördes och sammanställdes det insamlade materialet tillsammans. Intervjuanalysen i studien gjordes mer hanterlig genom att delar av Kvales (2007) analys i sex steg användes. Av dessa sex steg användes de fyra första i analysen. Anledningen var att dessa fyra första steg ansågs relevanta för den här studien. Med hänsyn till tidsramen i studien som var relativt snäv fanns det inte möjlighet att genomföra de två sista stegen. Dessa bygger på att göra ytterligare intervjuer efter resultat sammanställningen.

Första steget i analysen i den här studien började redan vid den första intervjun då respondenten beskrev och berättade om sina upplevelser och erfarenheter i förhållande till specialpedagogisk handledning. Vid detta tillfälle gjordes ingen direkt tolkning från intervjuaren. Det andra steget enligt Kvale innebär att intervjupersonen upptäcker nya förhållanden under intervjun, det vill säga man ser nya betydelser av vad man upplever och gör. Detta framgick under intervjuerna. Vid intervjusituationerna upplevdes att

respondenterna genom intervjufrågorna fick upp ögonen för andra sätt att se, som de inte har tänkt på förut. Efter intervjutillfället talade många av respondenterna om att de under intervjuens gång lärt sig mycket genom att få tänka efter och reflektera.

Sedan följer ett tredje steg, där intervjuaren koncentrerar sig och försöker tolka det som intervjupersonen beskriver genom att ställa följdfrågor till den intervjuade. Den intervjuade har då möjlighet att svara vad den menade eller försökte säga. Vid intervjusituationerna upptäcktes att det blev en bra dialog mellan den intervjuade och intervjuaren. Denna dialog gjorde att både intervjuaren och den intervjuade fick mer klarhet i vad man ville få fram i intervjun. Detta skedde för att förstå den intervjuades erfarenheter och upplevelser bättre, men också för att få en bättre uppfattning om att de har tolkat intervjufrågorna rätt. Denna dialog menar Kvale pågår i bästa fall tills det bara finns en möjlig tolkning av respondentens svar. Vid intervjusituationerna deltog två intervjuare vilket gjorde det lättare att ställa följdfrågor och försöka tolka respondentens svar. Detta stärker också studiens tillförlitlighet.

I det följande fjärde steget tolkades de utskrivna intervjuerna. Kvale menar att detta steg i analysen kan delas upp i tre delar. I den här studien strukturerades först intervjumaterialet inför analysen. Empirin bearbetades och tolkades först var och en för sig genom att transkribera intervjumaterialet. Fortsättningsvis genomfördes analysen tillsammans. Därefter gick intervjumaterialet igenom för att det skulle bli lättare att analysera. Då togs överflödigt material bort och det som hörde till studiens problemområde ströks under för att skilja på vad som var väsentligt eller oväsentligt utifrån studiens syfte. Vid analyserandet av materialet söktes alla utsagor som hörde till studiens problemområde. Det valdes inte bara ut utsagor som stämde väl med de egna förväntningarna, utan allt material som hörde till studiens problemområde togs med. I den här studien sågs det som viktigt att vid sorteringen ta med allt som hörde till studiens problemområde, både de svar som man hade förväntat sig men också de svar som stack ut. Därefter sorterades utsagorna in i lämpliga temaområden. I analysen av studiens empiri fanns det en bra grund i de tematiska frågor som gjorts i intervjuguiden inför undersökningen, vilket underlättade sorteringen av det transkriberade materialet i nya temaområden. Alla intervjufrågorna inom temaområdena utom det inledande temaområdet kring faktafrågor överlappade varandra. Detta gjorde att det erhöles uttömmande svar kring de olika temaområdena. Enligt Kvale (2007) ligger en viktig del av analysuppgiften hos forskaren som i början av undersökningen utformar sina tematiska frågor väl.

Studiens resultat kan påverkas av tidigare erfarenheter vilket det fanns en medvetenhet om. I en hermeneutiskt inspirerad tolkning är det viktigt att lägga egna uppfattningar åt sidan för att ta in nya kunskaper och prova dessa mot de gamla för att kunna upptäcka nya mönster, en ny helhet av fenomenet. Denna process fortsätter genom hela tolkningsarbetet. Sjöström (1994) menar att det är viktigt att gå tillbaka till materialet när man ska tolka en utsaga och se i vilket sammanhang den tillkom. Vid tolkningen av den här studiens empiri försöks del och helhet förstås utifrån undersökningspersonernas sammanhang. I analysen av utsagorna går åter till materialet för att titta i vilket sammanhang svaret kom för att öka möjligheten att förstå. Synen på kunskap epistemologi inom hermeneutiken är att få en förståelse av ett visst fenomen i sitt sammanhang, vilket i den här studien betydde att få förståelse av hur handledning användes för att utveckla den pedagogiska verksamheten.

Tillförlitlighet

Reliabilitet

Reliabiliteten är enligt Stukát (2005) kvaliteten på mätinstrumentet, i vårt fall intervjuerna. För att få ett så tillförlitligt resultat som möjligt bandades alla intervjuer och skrevs ut omgående. Reliabiliteten stärks i den här studien också genom att intervjupersonen är ensam vid intervjutillfället och inte påverkas av någon annan. Enligt Stukát är risken med gruppintervjuer, att deltagarna kan påverka varandra och inte vågar säga vad de egentligen tycker och tänker. Vid intervjutillfällena upplevdes att respondenterna berättade utifrån sina egna erfarenheter, vilket de troligtvis inte till lika stor del hade gjort i grupp. Något som ytterligare stärker studiens reliabilitet är att det var två intervjuare vid varje intervjutillfälle. Båda får då samma information vid samma tillfälle, vilket gör att man kan få ut mer av varje intervju. Vid intervjutillfällena upplevdes också att respondenternas utsagor kunde följas upp bättre när man var två, då en intervjuare ställde frågorna och en hade möjlighet att följa upp svaren genom följdfrågor. Stukát menar att när man är två kan man ha olika fokus under intervjun och på det sättet få ut mer av varje intervju. Det finns också nackdelar med att vara två intervjuare. Risken med att vara två intervjuare är att respondenten kan uppleva ett underläge som till en viss del kan påverka svaren. Vid inledningen av intervjuerna upplevdes det att respondenterna var lite spända. Frågan var om det kunde bero på att vi var två intervjuare, ljudinspelning eller en rädsla över att inte kunna svara på intervjufrågorna. Efter några inledande frågor upplevdes att respondenterna ändå kände sig bekväma i situationen då intervjun blev mer som ett samtal.

Validitet

Validitet är ett mångtydigt begrepp som, enligt Kvale (2007), brukar anges som ett mätinstrument och om det avser att mäta det som ska mätas. Validiteten belyser i vilken mån ens resultat är sanningsenligt. Merriam (1994) ställer sig frågorna: Fångar resultaten verkligen det som finns? Studerar eller mäter forskaren verkligen det han eller hon tror sig mäta? Det finns alltid en risk att intervjupersonerna inte talar sanning, vilket man ska vara medveten om som forskare. Validiteten i studien stärktes av en pilotintervju genomfördes. I pilotintervjun upptäcktes att vi inte riktigt fick svar på det som var avsikten att mäta i vårt problemområde. Intervjuguiden redigerades för att validiteten skulle stärkas och mäta det den var avsedd att mäta. Validiteten stärktes också av att de förskollärare som medverkade i studien hade lång erfarenhet i sitt yrke och erfarenheter av specialpedagogisk handledning. Något att ta hänsyn till var de relativt få tillfällena, ett snitt på cirka tio gånger, som förskollärarna varit med om specialpedagogisk handledning. Ytterligare något som togs hänsyn till i resultatet var att en risk fanns att det kunde vara svårt att tala sanningsenligt till två blivande specialpedagoger. Det kan vara svårt att vara öppet negativ till ett erbjudande om utveckling som specialpedagogisk handledning alltid är. Detta kunde göra att svaren som respondenterna gav kunde vara lite väl positiva i relation till verkligheten.

Enligt Ahlberg (2009) finns det också en maktdimension inbyggd i vetenskapliga studier. Detta kan innebära att forskaren i möten med de deltagande i studien påverkar personen i fråga. Vid intervjusituationerna var det två intervjuare vilket kan upplevas som ett underläge för den intervjuade. Före intervjuerna tillfrågades alla medverkande i studien om det gick bra att vara två intervjuare. För att minska denna problematik tog också en av intervjuerna ett kliv tillbaka vid intervjutillfället, dvs. en intervjuade och den andra följde upp med följdfrågor om det behövdes.

Generaliserbarhet

Eftersom undersökningsgruppen i studien inte var så stor, en intervjustudie av tio förskollärare, går resultatet i undersökningen inte att generalisera till att gälla alla förskollärares upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning. Detta var inte heller avsikten med studien. Eftersom det inte har gjorts så många studier utifrån förskollärares upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning var avsikten med den här studien att få ny kunskap inom förskoleområdet. Däremot kan resultatet vara relaterbart till andra studier inom området specialpedagogisk handledning. Enligt Stukát (2005) är det viktigt att diskutera för vem resultatet av studien egentligen gäller.

Etik

Etiska överväganden måste alltid göras vid forskning när det handlar om människor. Forskningsetik handlar om hur man i forskningen tar hänsyn till och skyddar alla berörda deltagare i studien. För att undvika så många dilemman som möjligt följer studien de forskningsetiska principerna, Vetenskapsrådet (2007), vilka är:

- Informationskravet innebär att *forskaren skall informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningsuppgiftens syfte (s.7)*. Vi informerar om att deltagandet i studien är frivilligt och att medverkan i studien när som helst kan avbrytas.

- Samtyckeskravet innebär att *deltagarna i undersökningen har rätt att bestämma själva över sin medverkan (s.9)*. Viktigt är att påtryckning inte ska ske. Det får inte heller förekomma några beroendeförhållanden i studien.

- Konfidentialitetskravet innebär att *uppgifter om alla personer i undersökningen skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifter skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem (s.12)*. Tystnadsplikt råder avseende känsliga uppgifter. I studien används fingerade namn som skrivs så att de enskilda personerna inte kan identifieras.

- Nyttjandekravet innebär att *uppgifter insamlade om enskilda personer endast får användas för forskningsändamål. (s.14)*

En del av de etiska och moraliska övervägandena i studien bestod av att ansvar togs för hur resultatet och en eventuell återföring till deltagarna i studien skulle ske. I samband med intervjuerna diskuterades hur respondenternas utsagor skulle skrivas fram. En del respondenter var oroliga för att deras utsagor kunde framstå som konstiga. En överenskommelse gjordes av att utsagorna skulle transkriberas ordagrant men i presentationen av resultatet skulle eventuella upprepningar och stakningar tas bort.

Resultat

Nedan följer en kort presentation av respondenterna som består av uppgift om antal år i yrket som förskollärare samt hur många tillfällen de har blivit handledda av specialpedagog (tabell 1.1). Därefter redovisas resultatet i de fem olika teman som växte fram ur det insamlade materialet. Det första temat beskriver hur handledning har förändrats i förskolan. Därefter presenteras varför respondenterna vill ha handledning. Som tredje tema redovisas handledningens innehåll följt av temat om förskollärarnas erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning. Avslutningsvis presenteras respondenternas visioner angående området specialpedagogisk handledning i förskolan.

Tabell 1.1 Respondenternas antal år i yrket, samt antal handledningstillfällen de varit med om.

Ort	År i yrket	Handlednings- tillfällen
Person A	33	3
Person B	6	4-6
Person C	14	4-5
Person D	22	10-15
Person E	15	5-6
Person F	9	10
Person G	18	15
Person H	17	15
Person I	12	10-15
Person J	20	10-12

De flesta respondenter har ganska gedigen yrkeslivserfarenhet från arbete i förskolan. Antal år i yrket varierar mellan 6 och 33 år. Förskollärarnas erfarenheter angående antal handledningstillfällen de varit med om varierar mellan 3 och 15 tillfällen. De flesta respondenterna har haft handledning 10-15 gånger både enskilt och i grupp. Alla respondenter som medverkar i studien är kvinnor.

Hur har handledningen förändrats i förskolan?

De respondenter som har arbetat en längre tid i förskolan upplever att tillgången till specialpedagogisk handledning inte fanns för 10 år sedan. Förr var det föreståndaren på förskolorna som förskollärarna kunde föra pedagogiska diskussioner med. Behövde man sedan ytterligare hjälp, vilket var ganska sällan, fick man hjälp från kurator eller psykolog som var anställd i kommunen. Förskollärarna uttrycker att det inte fanns någon specialpedagog att tillgå i sin kommun, utan man fick söka den hjälp man behövde från kommun eller landsting. Någon uttrycker att det bara var när man hade ett barn med diagnos som man fick hjälp genom specialpedagogisk handledning. Man fick däremot aldrig hjälp om man bara kände att barngruppen hade behov.

När jag började så fick ju arbetslagen klara av mycket själva och då fanns det ofta en föreståndare på varje ställe, då fick man ju mycket tillgå henne och att hon i sin tur kontaktade någon specialpedagog eller kurator som fanns att tillgå då. Men inte som nu kan jag inte tycka utan att det har ju blivit bättre även om det saknas nu med. (D)

När jag började jobba då fanns det egentligen inte alltså....att man inte kunde få handledning på det sättet som jag kan få nu. Det har ju förändrats för då fanns det ju ingen specialpedagog att tillgå. Det var ju bara när något barn hade diagnos då fick man. Man fick ingen handledning om man hade andra barn i gruppen som man bara kände så i gruppen. (J)

Förskollärarna berättar att det har skett en förändring av behovet av specialpedagogisk handledning i förskolan. Förr upplevde respondenterna ett mindre behov än vad de gör idag. Förskollärarna uttrycker att det nu finns ett stort behov av specialpedagogisk handledning i verksamheten i förskolan. De berättar att det kan bero på att man idag har större barngrupper samt att samhället har förändrats.

Det känns som vi är i behov av mer handledning men jag vet inte riktigt varför. Dels är det större barngrupper nu än när jag började jobba. Det händer lite mer saker runt barnen som gör att man är i behov av handledning, inte bara språk för det fick man så mycket hjälp med förut också. Utan samhället förändras, det blir olika saker för oss att ta tag i. (G)

Det var lite svårt för mig att svara på eftersom jag har varit på ganska många olika förskolor.... Vi har ju ett klart ett helt annat dilemma idag, med stora barngrupper och den samhällsmiljön som vi lever i. (H)

Den specialpedagogiska handledningen har enligt förskollärarna förändrats i hur insatserna sätts in. Några berättar att när de började arbeta låg insatserna bara på det enskilda barnet och dess problematik. Någon av förskollärarna lyfter att det nu fokuseras mer på det som fungerar bra för barnet i handledningen, även om man också tar upp det som inte fungerar. Ett par respondenter uttrycker att man i den specialpedagogiska handledningen i högre utsträckning arbetar mot personalen och arbetslaget i förebyggande syfte. Dessa upplever att det idag är tidigare insatser som sätts in vilket ses som positivt.

Innan var det mycket det här att man tittade på det här som var problemet. Nu försöker man titta på det som är bra, samtidigt som man lyfter det som inte fungerar lika bra då. (E)

Det är väl ändå att man jobbar mer mycket mer mot personalen och arbetslaget och förebyggande idag upplever jag och att även om det är resurssnålt idag så upplever jag ändå att det är tidigare insatser och det är ju både från specialpedagogens håll och EHT och personalen. Det kan man ju inte se som annat än positivt. (H)

Flera respondenter menar att de har blivit mer medvetna om vad specialpedagogisk handledning är och hur den kan se ut. De uttrycker också att genom att de har använt sig av specialpedagogisk handledning har blivit medvetna om vilken hjälp man kan få och vad man kan använda den till. Detta gör att förskollärarna lättare kan uttrycka vad de behöver hjälp med i den specialpedagogiska handledningen.

Den har förändrats på så sättdels har vi blivit mycket mer medvetna om hur handledning kan se ut på olika sätt, vilket kanske gör att man är mer noggrann att berätta innan vad vi vill ha hjälp med. Jag tror inte att vi kunde peka på det innan....vilket gör att det nog är lättare för vår specialpedagog att hjälpa oss nu, när vi tar en sak i taget och vad är det som vi fokuserar på just nu. (I)

En av de tio respondenterna har en avvikande upplevelse kring handledning. Hon upplever att tillgången var bättre förr. Orsaken till detta menar respondenten är att specialpedagogen har för hög arbetsbelastning i det aktuella förskoleområdet.

Olika orsaker till handledning

Vem initierar handledningen?

I de fyra kommundelar våra respondenter arbetar finns det en specialpedagog i varje kommundel som arbetar mot förskolan. Specialpedagogen skall finnas tillgänglig för alla förskolor i respektive kommundel. Specialpedagogisk handledning är enligt de flesta förskollärarna lättillgänglig dvs. det är lätt att få kontakt med och respons från specialpedagogen i sitt område. Någon av respondenterna ser som ett problem att det kan vara svårt att framför allt få kontakt med specialpedagogen för att få hjälp och stöd med sitt ärende. De allra flesta får ändå kontakt men det kan ta tid innan specialpedagogen kan träffas för ett första möte. I de övervägande fallen är det förskollärarna som har upplevt ett behov av specialpedagogisk handledning och har då tagit kontakt själva med specialpedagogen.

Vi tar kontakt med henne själva, det har vi gjort. Ofta blir det ju ändå så när vi har våra barnkonferenser en gång på termin, att man sitter och samtalar kring vissa barn och sen följer hon upp dem. Sen kan det ju också hända, jag menar det är ju ett halvår mellan varven, att det kommer upp saker under den tiden då och då är det vi som kontaktar henne. (E)

Jag har bett om det i arbetslaget och jag själv har också bett om det i enskilda ärenden. (H)

Vi ringer själva till henne, tyvärr ringer hon aldrig upp det är sorgligt. Det är väldigt svårt att få kontakt med hennemen det går väl. Hon har kanske för mycket, men det känns lite jobbigt. (C)

I vissa fall kontaktar förskollärarna rektor och ber om hjälp, rektor tar i sin tur kontakt med specialpedagog.

Vi har pratat med vår chef och sagt att nu fungerar det inte längre, nu måste vi ha hjälp och då har chefen senare tagit kontakt med specialpedagogen. Första gången så var det ett erbjudande, de andra två gångerna har det varit att vi har initierat det. Vi har gått via vår rektor och sen har hon sett över vad vi kan få för hjälp. (F)

I samtliga fyra kommundelar erbjuder kommunen handledning av specialpedagog till alla arbetslag genom barnkonferenser. På dessa konferenser finns möjlighet att diskutera alla barn i den aktuella barngruppen, men man lyfter och samtalar mer om vissa barn som man funderar kring. Syftet med barnkonferenserna nämner en av respondenterna är att uppmärksamma och lyfta ärenden i tid för tidigare insatser. Det kan vara något specifikt som personalen behöver hjälp med kring vissa barn. På konferenserna deltar förskollärare och specialpedagog och även rektor deltar vid vissa konferenser. Det skiljer sig något i omfattning mellan kommundelarna hur ofta konferenser erbjuds. De flesta får handledning via barnkonferens en gång varje termin, medan en av kommundelarna erbjuder barnkonferens en gång per år.

När vi har våra barnkonferenser en gång per termin, då man sitter och samtalar kring vissa barn och sen följer hon upp dem. (C)

En gång per år så kommer specialpedagogen till alla grupper så vi får gå igenom varje barn och känna om det är något specifikt som vi behöver hjälp med. Det är något nytt som hon har startat med nu för att kunna lyfta problemen i tid så att säga. Om det nu finns någonting. Sen skall man inte leta efter problemen heller, men i vissa fall kan det vara att man väntar för länge också. (G)

En av respondenterna uttryckte att barnkonferenserna var ett bra tillfälle att samtala kring vissa barn som sedan specialpedagogen kunde följa upp. Uppföljningen blir på så sätt mer naturlig eftersom kontakten kring barnet redan har påbörjats. Hälften av de intervjuade förskollärarna har använt sig av specialpedagogisk handledning via SPKC (Specialpedagogiskt Kompetens Centrum). På SPKC finns en grupp personer med olika yrkeskompetens så som specialpedagog med inriktning på tal- och kommunikationssvårigheter, speciallärare och tal- och hörselpedagog. Här kan kommunens förskolor och skolor ansöka om hjälp och stöd vid behov. Denna ansökan måste gå via rektorerna som beviljar och skriver under ansökan. Från SPKC kan man få handledning, teckenkurser och språkföreläsningar mm. SPKC finns som ett kostnadsfritt erbjudande som kommunen har för alla förskolor och skolor i kommunen. När förskollärare har arbetat kring något problem tillsammans med kommunal specialpedagog och känner att de inte kommer vidare och behöver ytterligare hjälp kan hjälp sökas via SPKC. Förskollärare och specialpedagog tar efter ett gemensamt beslut kontakt med rektor i området som gör ansökan till SPKC.

Sen har vi då haft handledning av SPKC då har vår rektor skickat remiss ner till SPKC då har vi fått handledning därifrån..... Det har kommit som ett erbjudande från vår rektor för vid det första tillfället visste vi inte att SPKC fanns över huvudtaget. Vi hade ju vår egen specialpedagog och då i samråd med henne och vår rektor sa dom att det finns personer på SPKC som kunde hjälpa oss för ni behöver det till arbetslaget, för ni har kört fast då. (I)

Sen om man känner att man jobbat en längre tid tillsammans med specialpedagog kring något barn så har vi ju då någon gång fått hjälp från SPKC då i nästa steg. (E)

SPKC har inte nämnts av alla respondenter. De arbetslag som har varit i kontakt med SPKC har tyckt att det har varit ett bra erbjudande från kommunen och tycker att de har fått hjälp att komma vidare i sitt pedagogiska arbete. Dessa förskollärare uttrycker att, de innan kontakten med SPKC var omedvetna om vilken hjälp de kunde få.

Behov av handledning

Alla uttrycker att de har ett stort behov av specialpedagogisk handledning i sin verksamhet. Behoven som uttrycks utgår oftast från något barn i gruppen, som personalen inte riktigt vet hur de ska hantera. Förskollärarna har ofta provat olika metoder och arbetssätt i arbetslaget innan kontakten med specialpedagog tas. När respondenterna tycker att de har svårt att komma vidare i sitt arbete tas kontakten med specialpedagogen. Förskollärarna säger att det finns behov av att diskutera problem med någon utifrån. Respondenterna uttrycker att det är viktigt att få hjälp vid akuta behov.

Just att få bolla olika saker så att det kan vara både stort och smått, se ja...mer eller mindre akut hjälp om man säger så, ibland har vi väl tänkt att lyfta när hon kommer men ibland har vi känt att nu måste vi få hjälp om det är något barn som har haft lite svårt i gruppen eller har haft lite mer att jobba med. Annars är det ofta så att man påbörjar ett arbete själv och sen stämmer av med specialpedagog, men någon gång har vi kanske behövt lite mer handledning från början. (E)

Vi kan prova mycket själva men också att man behöver ta hjälp utav specialpedagog, det kan ju vara att det här känner vi att vi klarar av själva, men också att man känner att nu provar vi det här först och fungerar inte det och man känner att vi inte kommer vidare så, kan vi kontakta specialpedagogen, att hon kan komma in och handleda oss, och handleda oss då om vad det nu kan gälla. (G)

Flera av förskollärarna berättar om en maktlöshet när man har försökt olika arbetssätt och metoder och problemet ändå kvarstår. Dessa respondenter har uttryckt behov av hjälp med att hantera sin frustration och sina känslor.

Man har känt sig lite maktlös, man har försökt massa olika saker och det har ju inte fungerat någonting då och så kan jag säga att man blir ju så arg och att för att bli av med den känslan för det hjälper ju varken mig eller barnen eller någon annan så har det nog varit en stor anledning för mig i alla fall. Även med kollegor har vi pratat just om detta man kan bli så vansinnigt arg på ett barn men med hjälp kan man kanske tänka på ett annat sätt, man kanske kan tänka att det här barnet kanske inte klarar, kanske inte har den förmågan liksom då underlättar det, ens egna känslor blir annorlunda. Det har man fått handledning i och det har hjälpt väldigt mycket i flera fall. (B)

Hjälpen som söks, uttrycker respondenterna, beror på problemets art. Det kan vara att man behöver hjälp med hur man kan arbeta med språket, det sociala, personalens förhållningssätt och bemötande, föräldrasamtal, motoriska svårigheter, tillgång till pedagogiskt material. Det kan vara alla slags svårigheter som finns i den dagliga verksamheten med barnen. En respondent nämner att hon ibland söker hjälp av ett forum på nätet (förskoleforum) där man kan få tips och idéer men också hjälp med pedagogiska frågor och arbetssätt. Respondenten gör detta i samråd med sin specialpedagog. Sedan går de gemensamt igenom vad som skall göras.

Jag har tagit hjälp av förskoleforum. Jag har naturligtvis meddelat vår specialpedagog att jag har varit i kontakt med dem och läst vad de har skrivit och gett för råd. Då har hon tyckt att det har varit käckt och bra. Fortsätt så här. (D)

Dels för att få en annan kompetens, en annan syn på problemet sen är det också att vi fått hjälp med material. Det beror lite på vad det har handlat om, men förhållningssätt har det också handlat om. Det har varit bra att kunna bolla med någon utifrån. Vi har även haft hjälp vid föräldrasamtal där specialpedagog varit med. (A)

Jag har känt behov av handledning vid ett flertal tillfällen. Jag kan ta som ett exempel i en barngrupp som jag arbetade i så hade vi ju... kring två barn de blev alldeles för intima om man säger så med varandra och då fick vi handledning kring det och hur man ska möta barnen och hur vi ska förhålla oss även hur vi skulle arbeta med barnen och sen har det varit enskilda ärenden. Det kan ha varit matvägran, utåtagerande barn, språk och motoriska svårigheter, det är väl egentligen det stora. (H)

Ett flertal av förskollärarna uttrycker ett behov av att använda sig av en specialpedagog som stöd vid svåra föräldrasamtal. Det ser olika ut hos respondenterna, en del har specialpedagogen som stöd vid samtalen med föräldrarna medan andra får handledning inför föräldrasamtalen. Flera ser det som en trygghet och ett stöd att specialpedagogen medverkar vid svåra föräldrasamtal.

För att man känner att det är något fel med barnet...eller fel ja.... Att det är något annorlunda och att jag inte själv har så mycket kunskap så jag är trygg med att prata med föräldrar och säga att jag tror.... utan jag vill ha någon mer...någon annan utifrån som ser också på det, på ett annat sätt och att det verkligen är så som jag upplever det, då är det lättare. Jag har även haft med specialpedagog i samtal med föräldrarna och det tycker jag är väldigt skönt för då har hon också berättat vad hon har sett och jag har kunnat berätta hur vi upplever det och det har varit en trygghet, man känner sig trygg i det om det man säger i samtalet. (J)

Det är en viktig grej som jag kom att tänka på först. Det är just med föräldrasamtal som man tar till sig att det inte alls behöver vara så hemskt eller sådär, jag vet inte hur jag ska förklara.... Jo vid samtal då både jag och specialpedagog varit med där man har lärt sig väldigt mycket hur hon gick tillväga, hon var väldigt öppen och hon var väldigt ja, det behöver inte vara så hemskt, man kan vara ärlig och öppen liksom mot föräldern alltså, de allra flesta kan ta det så, men det kändes så bra att hon var så öppen för det känns som man ska vara det. (B)

Flera förskollärare belyser vikten av att föräldrarna får stöd och hjälp via specialpedagogen. Kontakten knyts i samband med något gemensamt möte kring barnet. Hjälpen kan vara material och handledning till föräldrar. Specialpedagogen står också till förfogande via telefon om föräldrarna har frågor kring sitt barn. Någon av respondenterna nämner att specialpedagogen är med och upprättar åtgärdsprogram kring barn i behov av särskilt stöd.

Det bor ju inte så många med andra kulturer här. Då tog hon upp det här. Hon har ju tipsat oss och föräldrarna hur man kan gå vidare via bibliotek för att låna böcker. Så hon gav även handledning till föräldrarna, det är ju också viktigt att dom känner.....vi tipsar ju också föräldrarna om det är något så kan dom också faktiskt ringa till specialpedagogen. Ibland har hon ju varit med när vi skrivit åtgärdsprogram på de här barnen då. (D)

Alla respondenterna berättar att de har ett större behov av specialpedagogiskt stöd och specialpedagogisk handledning än vad som finns att tillgå. Respondenterna anser att specialpedagogen som arbetar mot förskolorna i respektive kommun del inte räcker till tidsmässigt för att tillgodose alla de olika behov som finns i verksamheten.

Handledningens innehåll

Alla förskollärare menar att begreppet handledning innebär att få tips och råd från någon som kommer utifrån och inte arbetar i förskoleverksamheten. Nästan hälften menar också att handledning innebär att få reflektera över sig själv och över sitt arbete för att komma vidare och utvecklas. Hälften av respondenterna ser handledningsbegreppet som en hjälp och stöd i sitt yrke. Ett par av förskollärare nämner att begreppet handledning innebär att man får bolla sina tankar med någon.

Det kan ju innebära så mycket tycker jag, men utefter de erfarenheter alltså.....om jag bara tänker på ordet så är det en hjälp, ett verktyg för att komma vidare i arbetet och att utvecklas både för mig själv och för personallaget och det kan vara för barngruppen kan man säga.(H)

Stöd att komma vidare inte direkt att man får en lösning serverad utanatt man får tips och idéer som man kan omvandla i sin verksamhet, kanske om det gäller språket kan man få konkreta saker och test och så. Ett samtal kring det man upplever man behöver hjälp med helt enkelt. Så man kan gå vidare. (E)

Innehållet i handledningen är olika beroende på vilka svårigheter som uppstår kring barn i verksamheten. Ofta är det kring något enskilt barn som förskollärarna söker hjälp och får handledning via specialpedagog. Den specialpedagogiska handledningen utgår då från det

enskilda barnets behov och förutsättningar och ibland hur man kan arbeta pedagogiskt med hela gruppen för att få det enskilda barnets behov tillgodosedda. Det handlar då om pedagogernas förhållningssätt, bemötande och barnsyn. Innehållet har också handlat om hur man praktiskt ska gå tillväga med ett barn i behov av särskilt stöd i verksamheten under dagen.

Vi diskuterar att jobba så här, då vill specialpedagogen att vi ska ha mer fakta eller kött på benen. Hur ser det ut? Och hon säger att det enda jag kan råda er att göra är det ni gör. Det är också viktigt att höra att man gör ett bra jobb. Ni kan det här! (D)

Det är mycket metodiskt upplever jag. Det är mycket hur man kan förhålla sig och hur man kan agera gentemot barn och föräldrar, sen är det ju innehållet, det är ju också det här med tips och idéer, material och ett bollplank det blir ju lite det här gör jag rätt om jag tänker så här, är jag på rätt väg nu och hur ska vi gå vidare alltså, det är en konsultation om man säger så. (H)

I den specialpedagogiska handledningen lyfter förskollärarna genomgående att det handlar mycket om hur de ska förhålla sig och hur man bemöter barn i verksamheten. I flera fall säger respondenterna att handledaren försöker få dem att tänka på ett annat sätt, att se och tänka kring sin egen verksamhet.

Det har varit olika rutinsituationer, t. ex då den här pojken som jag pratade om innan. Han kanske inte ska bli tvingad att sitta i en samlingsituation i 20 minuter, han kanske klarar av 3 eller 5 minuter, sen kanske det är någon pedagog som kan göra något annat med honom. Innan har man kanske tänkt så här att då kan han inte vara med och då får du gå ut och då var det en specialpedagog som sa till mig att nej! Han ska inte gå ut som ett straff eller gå ut själv utan gå ut med någon vuxen. Ibland kan ju barnet ha varit så argt eller upprört så att det har bitit sönder stolar och fördärvat saker, det går ju inte att lämna ett sånt barn själv. Man tänker i andra banor. (B)

Respondenterna nämner också att bekräftelse är en viktig del av handledningen. Det är viktigt att få veta att man är på rätt väg och gör på rätt sätt i sitt arbete. Flera säger att det ibland räcker med en telefonkontakt för att få bekräftelse på det man gör.

Handledning för enskilda barn eller för hela barngruppen?

Alla respondenter har haft handledning med fokus på enskilda barn. Större delen av den specialpedagogiska handledningen har handlat om enskilda barn, ett individriktat arbetssätt. I specialpedagogisk handledning vid barnkonferenser och inför föräldra- och utvecklingssamtal är fokus på det enskilda barnet. Vid andra handledningstillfällen berättar alla förskollärarna att handledningen ofta börjar kring ett enskilt barn, t. ex om hur man skall arbeta för att hjälpa barnet på bästa sätt. Det är dock inte ovanligt att samtalen kring de enskilda barnen ibland vinklas till hur man kan arbeta med hela gruppen.

Hon kom hit då och observerade gruppen för att se om hon kunde se vilket barn vi menade...utan att vi sa vilket barn det var, sen frågade ju hon oss och vid detta tillfälle så stämde det, det var det barnet vi menade. Sen observerade hon barnet mer och efter det satt vi ner och pratade om vad hon sett och om det är samma sak som vi har sett och hur vi ska gå vidare med det. (J)

Det är så väldigt olika fall ibland kan det ju också vara ett väldigt enskilt problem hos just det barnet och då blir det ju mycket med det. Ibland kan det ju vara en allmän oro och då blir det ju mer att man ser till hela gruppen. Så det ser olika ut och det är ju bra att det är så, det får inte bara vara att man ser till hela gruppen hela tiden. Ibland är det enskilda barnet som behöver hjälp. Även om det förr var mer fokuserat på det enskilda barnet var det ju också lite tokigt, det får ju inte gå åt andra hållet heller, det beror ju helt på. (A)

Diskussionerna vid handledningstillfällena ser olika ut framförallt hur man tänker kring barn i sitt arbete. Någon ser handledningen som en möjlighet att få extra hjälp eller resurs till barngruppen. Ett par av respondenterna uttrycker att den specialpedagogiska handledningen har gjort att de är på väg mot ett annat synsätt och bemötande i arbetet med barnen. I stället för att se barnet som bärare av problemet där man sätter in kompensatoriska åtgärder, uttrycker några av respondenterna att de nu mer kan se betydelsen av hur de själva förhåller sig till barnen.

Vad man söker hos specialpedagog är också ofta att man kanske vill ha resurs och det får man ju inte nu för tiden så man motverkar, det känns lite som man är mot varandra då. Hon vill inte hjälpa oss med stöd och sånt, men resurs är ändå det man suktar efter. Det sätter de ju inte in ändå. Det är klart hon stödjer oss lite grann, men steget längre är svårt. (C)

Vid ett speciellt tillfälle när vi var så slutkörda det var lite som en ny värld....då vi fick handledning så var det att hon gav oss så oerhört mycket styrka att orka fortsätta plus att vi fick ett annat tänk att man kanske inser att man.... Att det ligger mycket hos mig själv också hur jag är och tänker kring det här barnet. Istället då för att det här barnet sattes vid sidan av barngruppen gav hon oss mycket funderingar på hur vi skulle få in honom i barngruppen, att man inte skulle särskilja honom på något sätt utan att han skulle vara en som alla andra, fast man fick jobba på ett annat sätt kring honom då. (I)

Vid första tillfället var det mycket fokus på det här barnets beteende, men istället för att komma med färdiga lösningar att si och så ska ni göra utan snarare bekräftade varför det här barnet gjorde som det gjorde. För så såg ju inte vi det liksom, för vi såg det nästan som att det var ett sätt att jäklas med oss fast vi insåg någonstans med den kunskap vi har att det blev ju den känslan man hade då, så hon bekräftade det här barnet och varför det blev som det blev då och påpekade jättemycket vikten av att vi orkade för att det är ju det här barnet som testar. Visar ni det här barnet att jag finns här och att jag orkar fast du gör så här och det blev som en aha upplevelse för oss....hon kom med tänk kring det här barnet som öppnade våra ögon. (I)

Specialpedagogernas fokus i handledningen är olika beskriver respondenterna. En del förskollärare berättar att specialpedagogen ibland arbetar individinriktat med det enskilda barnet. Några respondenter berättar att specialpedagogen kommer till barngruppen och inleder ett arbete tillsammans med ett barn vid några tillfällen. Vid dessa tillfällen går specialpedagogen undan med det aktuella barnet för att introducera materialet och göra det intressant. Specialpedagogen påbörjar ett arbete som förskollärarna sedan får ta vid. Någon respondent berättar att specialpedagogen även kan komma och arbeta med en mindre grupp barn för att ingen skall bli utpekad och för att ingen ska känna att de inte får vara med.

Sen när vi har fått handledning från vår specialpedagog har det varit så att hon har påbörjat ett arbete med barnet t. ex att hon träffar det en gång i veckan, sen ger hon oss.... Vi har fått språklådor som vi ska fortsätta arbeta med, då påbörjar hon nånting och så jobbar vi vidare med det då och fått små tips med sagokort, det kan vara såna saker som hon påbörjar och vi fortsätter för att få igång oss lite grann. På så sätt är det bra att få en specialpedagog som kommer ut för hon har då tid att gå undan med det här barnet och göra det intressant och sen kan vi fortsätta med det. (I)

Pojken behövde ju lite hjälp med vissa saker och då såg man ju till att det som var just aktuellt att man fick tid till det och vara med honom speciellt eller med en liten grupp, kunna fokusera på det. För där hade specialpedagogen också med sig övningar som hon tyckte var bra då. (B)

Specialpedagogisk handledning med fokus på hela barngruppen är enligt respondenterna inte lika vanlig som handledning kring enskilda barn. De flesta har dock haft specialpedagogisk

handledning med fokus på hela barngruppen. Ofta menar respondenterna att den specialpedagogiska handledningen handlar om hur hela barngruppen fungerar och arbetssätt kring detta.

Då diskuterade vi mer gruppen, vad man kan göra för att inte gruppen skulle vara så livlig så att säga, då mer förslag som mer stationer att vi var mer i olika rum och att vi kom fram till det genom samtalet, delade upp gruppen i små grupper och lite olika konstellationer.

(M)

Ett par respondenter uttrycker att de aldrig har haft specialpedagogisk handledning med fokus på hela barngruppen.

Olika erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning

Man kan ha specialpedagogisk handledning både i grupp i arbetslaget, enskilt och via telefon. Det alla respondenter har erfarenhet av är grupphandledning och handledning via telefonkontakt. De flesta har också erfarenhet av enskild handledning med specialpedagog.

Gällande erfarenheter och upplevelser av specialpedagogisk handledning, om den har varit givande eller mindre givande, uttrycker respondenterna att det är bra med handledning och ser det som ett stöd och en hjälp i sitt yrke. Förskollärarna nämner olika orsaker till att handledningen har varit givande. Alla respondenterna lyfter fram att det är viktigt att få specialpedagogisk handledning tillsammans i arbetslaget. I handledningen kan man då reflektera tillsammans och alla får delta i diskussionen kring det pedagogiska arbetet, vilket kan bidra till att man får ett gemensamt förhållningssätt i arbetslaget. Nästan alla respondenter uttrycker att den specialpedagogiska handledningen är en hjälp att komma vidare i sitt arbete och en bekräftelse på att det man gör är rätt eller att man är på rätt väg.

Den har varit jättegivande, dels i den enskilda situationen som vi har fått men hon har också lyft arbetslaget. Det är en fantastisk möjlighet att få sitta hela arbetslaget och få handledningen. För vi fick igång en sån diskussion och kunde öppna ögonen på varandra... man kunde ta fram situationer och få igång en pedagogisk diskussion redan där....att lyfta varandra och det var ingen prestige heller för vi insåg ju alla att vi har olika brister som medför att det blev som det blev med det här barnet och det var ingen som klankade på någon utan specialpedagogen fick oss liksom att komma vidare på nåt sätt.(E)

Det är att få nya sätt att tänka tycker jag och att bli bekräftad i det jag har gjort och få någon uppföljning på det sen, och kunna ta fram om det har blivit bra eller inte och kunna ta fram ett annat sätt. Så är det väl det att när man har fått handledning så får man den tiden att sätta sig ner, det är väl det man får tid i samband med handledning som vi inte har egentligen. (G)

Det är väl lite det här överhuvudtaget att det är någon utifrån som kanske hör och uppfattar andra saker och att problemet kanske ligger på ett annat plan...man låser sig gärna fast i arbetslaget det är ju det som är bra . Att få reflektera och att man kanske har olika meningar i arbetslaget så kan det ju också vara bra utifrån att man kanske får stöd i det man känner själv då. Att man kan enas om ett förhållningssätt på något vis. Förhållningssättet är mycket vad man tar upp, det beror naturligtvis på vad det handlar om för problem. (A)

En av respondenterna nämner att all personal deltar i handledningen, inte bara pedagogisk personal utan även städ- och kökspersonal samt vikarier som arbetar mer regelbundet i barngruppen. Orsakerna till detta är att alla får samma handledning vid samma tillfälle då det kan vara svårt att föra vidare information till någon annan som också behöver veta för att de arbetar kring barnet.

Det är väldigt bra tycker jag för det är ofta det man missar annars eller i det vanliga arbetet kanske man inte plockar med de här extra vikarierna. Det kan vara städpersonal och kökpersonal, men de har varit med vid de här tillfällena. Jag vet i alla fall kring det ena barnet så var det det och det var jätte jätte bra, för då får man samma handledning vid samma tillfälle och man kan diskutera då för det är så svårt att föra vidare för att om det är nån som också kanske också behöver handledning som inte har den pedagogiska utbildningen. (I)

Vad förskollärarna lyfter som viktigt i den specialpedagogiska handledningen för att den ska vara givande är att det sker ett möte mellan specialpedagogen och de handledda. De lyfter också vikten av att specialpedagogen lyssnar färdigt och sätter sig in i problemet och tar de handledda på allvar. Respondenterna uttrycker att det är en förutsättning att parterna förstår varandra, annars kan missförstånd uppstå och inget möte sker.

Just det här att hon lyssnar. Det är jätteviktigt. Det finns sådana som jag har träffat på som bara pratar och pratar och de lyssnar inte på vad som är problemet, då kommer man liksom inte åt det.....jag kan tycka att lyssna färdigt innan man delger tips och råd är en jätteviktig bit och ...annars är det det här med att lyssna in och komma med tips och råd och sen följer vi upp det efteråt. (D)

Om man inte får fram sitt budskap på rätt sätt då får man ju också något annat tillbaka än det man hade tänkt sig. Kanske att specialpedagogen har för lite tid för att se problemet eller inte ser situationen som vi gör det..... så får man ju också olika bild utav vad det är vi vill jobba med. Har man då för lite tid för samtal kan det bli skevt. (B)

En förutsättning i den specialpedagogiska handledningen, som flera av respondenterna nämner, är att deltagarna i handledningen är förändringsbenägna. För att handledningen ska bli givande och utveckling ske lyfter flera av respondenterna att man ska vara engagerad och vilja lära sig saker, men även att man vill göra en förändring och komma vidare i sitt pedagogiska arbete. Förskollärarna menar att om man inte som pedagog själv är villig till förändring och utveckling, tillför inte den specialpedagogiska handledningen lika mycket. Respondenterna menar att handledningens utfall inte enbart beror på specialpedagogens kompetens i handledningen, utan alla deltagare har sitt ansvar. Någon av respondenterna tycker också att det är viktigt i ett arbetslag att man vågar och kan lyfta frågor, att det råder ett öppet klimat.

Det handlar ju inte bara om specialpedagogen utan det handlar också om att man själv är engagerad och vill lära sig liksom och vill sätta sig in i saker och ting och vill jobba för utveckling. Det tycker jag överlag, verkligen. (H)

Sen tror jag att det beror på i vilket arbetslag man är. Är man i ett arbetslag som är tajt och som vågar lyfta saker hos varandra och alla är förändringsbenägna så har det också gjort att det har varit en bra handledning. För när man har handledning så måste man vara villig till förändring annars tror jag inte att det är någon idé att du går in i handledning om du inte vill förändra och hela tiden säger att så har vi redan testat och det har vi gjort utan att du vill ändra på det som du har arbetat tidigare och testa nya saker. (F)

Förskollärarna menar att den specialpedagogiska handledningen även är ett bra sätt att diskutera och få tips och idéer kring metoder, arbetssätt och material. Det kan också gälla införandet av nya pedagogiska metoder i arbetet, såsom t. ex TRAS (tidig registrering av läs- och skriv utveckling).

Jag har alltid mött professionella människor och som är professionella i sin yrkesroll och som har kunnat ge bra tips och idéer på hur man ska fortsätta att arbeta. (F)

Vi har fått utbildning, kortare och längre utbildning både när det gäller praxis och TRAS och sådana här bitar som man får hjälp med. Det är ju också en typ av handledning, studiedagen ska bli utbildning i TRAS. (G)

Alla tycker att tillgänglighet och kontinuitet är viktig i specialpedagogisk handledning. Nästan alla av respondenterna upplever att de inte har tillräckligt med specialpedagogisk handledning på grund av att specialpedagogen inte har tillräckligt med tid för att träffas. Respondenterna uttrycker även att de har svårt att få tid för att diskutera tillsammans. En av förskollärarna upplever att specialpedagogen är väldigt svår att nå och nästan aldrig ringer tillbaka.

Den handledningen som vi får från vår specialpedagog, inte p g a henne utan p g a förutsättningar att det inte finns utrymme och tid för...oftast när det gäller barn som har någonting som vi vill jobba med här och nu, då vill man inte att det ska ta två veckor utan man vill ha hjälp just nu. Då kanske vi nuddar ytan lite, hon kommer in och hjälper det här barnet och kommer sedan in och ger oss lite handledning efteråt, men då är man helt på språng. Det kanske handlar om oss också man sätter sig inte ner och tar den tiden. Man skulle ha ett system på något sätt som jag inte vet hur men att man mer ges tillfälle att sitta ner och diskutera det. (I)

Vi har ju varit lite besvikna när hon inte svarar när vi ringer, hon kunde ha svarat direkt och sagt att jag är upptagen och kan återkomma eller nåt, men nej då. Vi ringer och vi ringer och det är jättesvårt att få tag i henne. (C)

Vad ligger handledning till grund för?

Genomgående så menar alla respondenter att specialpedagogisk handledning till stor del är utvecklande. Områden som förskollärarna upplever att de har utvecklat genom handledningen är nya metoder, arbetssätt, förhållningssätt och olika sätt att tänka hur man kan se på problemet. En viktig del i den specialpedagogiska handledningen menar respondenterna är att få möjlighet och tid för reflektion och därigenom utvecklas. Några respondenter menar att mycket kunskap som man har, inte alltid används för man lätt jobbar på i gamla spår. Handledningen gör då att man kan ta fram varandras kunskaper och ta vara på dem.

Det kan vara såna här metodiska exempel som jag gav på språket, men om vi går in på att prata om det här med utåtagerande barn tänker jag närmast så är det ju helt klart metoder som man kan använda som exempelvis korta klara budskap, förebygga, planera, förbereda barnet. Visst mycket av det här vet man ju innan också men det blir ändå klart och tydligt och man får bra exempel tycker jag i just de här situationerna som är lite svårare då. (H)

Kring de enskilda barnen har det varit jättemycket bra kunskap kring varför ...varför det här barnet har gjort på ett visst sätt och varför det har blivit som det har blivit. Sen har man lärt sig jättemycket om sig själv för att man har haft de här diskussionerna med handledaren som nåt slags bollplank för det har ju ändå varit i arbetslaget där man har lyft de här sakerna, och vi själva vad vi har för förhållningssätt. Så har man ju lärt sig saker om man ser till sig själv också... att det inte bara är barnet utan att vi själva spelar en stor roll också varför det blir som det blir, det tycker jag att man har lärt sig jättemycket. (I)

Andra saker som förskollärarna lyfter att de lärt sig i den specialpedagogiska handledningen, är hur man ska ställa frågor till barnen för att utveckla deras språk samt hur förändringar i den pedagogiska miljön kan påverka det pedagogiska arbetet. Den specialpedagogiska handledningen gör att man vidgar sina kunskaper om olika funktionshinder, berättar någon av respondenterna. Några respondenter menar att de via den specialpedagogiska handledningen kan få ett nytt sätt att tänka på och komma vidare i sitt tänk kring barnet.

Att man får komma vidare i sitt tänk...både kring det här barnet och kanske varför det är som det är men framför allt hur jag själv ska tänka kring det här barnet, Det är inte just så riktat mot barnet för ofta är det så tycker jag. När man har jobbat kör man fast i tänket kring barnet. Man ser det tyvärr då, som ett problem så småningom då. Då har handledningen för mig varit att komma vidare i mitt tänk. (I)

Nästan alla respondenter upplever att de i handledningssituationerna har lärt sig mer om hur man kan bemöta och förhålla sig vid föräldrakontakter, framför allt när det gäller samtal med känsligt innehåll, men också föräldrakontakter överlag. Någon lyfter att de har lärt sig hur viktigt det är vilket vokabulär man väljer att använda sig av.

Det är väl när man ska ta upp något med föräldrar. Att man ofta får tänka på sitt ordval och kanske bolla tillbaka det till föräldrar hur vi ska göra för att hjälpa Pelle. Inte bara att man kan gå på att han är jobbig mm för det har man själv varit med omhur kan vi göra för att hjälpa honom och hur är det hemma. Lite såna tankar att man ska bolla. Det tycker jag har varit bra. (C)

Ett par förskollärare upplever också att den specialpedagogiska handledningen inte alltid har varit utvecklande. Vid dessa tillfällen uttrycker respondenterna att de inte fått något svar på sin fråga, man står på samma ställe som när handledningen startade.

Ibland är man ju ute efter lite olika saker man kanske mer är ute efter gör så eller gör så, mer handfasta tips och råd och det kanske inte man har fått då och då känner man aha, det var ju inte det vi ville ha, men...ja det beror på vad man varit ute efter det. Inte riktigt alltid som man velat. (B)

Det har varit lite olika också. Ibland har hon gett lite svar och man kanske kommer på att mycket är en själv. Tankar och idéer som man bollar och så, så ibland har det kanske inte blivit någonting. Så kändes det på vår senaste barnkonferens för då ville hon gärna bolla tillbaka på oss. Och vi hade inga svar, vi gjorde det vi kunde och hon, det svar hon sa det var det vi gjorde kan man säga. Så det blev noll där. Det var lite tråkigt, men det har varit lite olika gånger. (C)

Flera av respondenterna tycker att det är bra med enskild handledning, men upplever svårigheterna när man ska föra vidare kunskaper till de andra i arbetslaget. Dels är det svårt att få tid till att prata allihop tillsammans, dels är det svårt att förmedla det man lyft i samtalet med specialpedagogen till sina kollegor. Nästan alla förskollärare framhåller att de föredrar handledning i grupp på grund av att alla då får samma kunskap, vilket gör det lättare när man skall använda den i det pedagogiska arbetet.

Den specialpedagogiska handledningen som respondenterna har fått har ofta implementerats i verksamheten på något sätt. Förskollärarna lyfter att de använt tecken som stöd, olika spel, pedagogiskt material och boardmaker i den pedagogiska verksamheten.

Vi har fört in tecken då, tecken som stöd. Vi har fått tips på spel eller olika uppgifter som vi har infört i gruppen och vi har även pratat om boardmaker, det materialet om att använda det. Vi har inte hittat någon riktigt bra rutin på det än, men tecken har vi och vi går ju en utbildning i det också och det är något som vi arbetar med i hela barngruppen....(F)

Det som alla respondenterna tycker att de använder från handledningen är hur man förhåller sig i samtal med föräldrar, framförallt vid föräldrasamtal med känsligt innehåll. Förskollärarna uttrycker att det har hjälpt dem, framförallt i hur de ska bemöta föräldrarna men även hur man ska formulera sig för att få en bra dialog.

Vid samtal där både jag och specialpedagogen har varit med har man lärt sig väldigt mycket hur man ska gå tillväga, att vara väldigt öppen det behöver inte vara så hemskt. Man kan vara ärlig och öppen mot föräldern, de allra flesta inte alla föräldrar kan ta det, men det kändes så bra att vara öppen för det känns som man ska vara det. (B)

Så även handledning om hur man ska nå fram till föräldrar för det kan jag säga att vi de här fallen då vi haft handledning så finns det en problematik kring föräldrarna det är kanske därför man har valt att få handledning kanske i andra fall så har man en bra dialog med föräldrarna och då löser man det tillsammans med möten och så men här har det kanske av olika anledningar varit svårt att nå fram till föräldrar och då kan man få handledning också på hur vi ska möta föräldrarna, vilken väg vi ska gå, ska vi ha möten eller ska vi ligga lågt vilka ord vi ska använda när vi träffar föräldrarna. (F)

Förskollärarna nämner olika situationer i verksamheten där de använder sig av det som har diskuterats i den specialpedagogiska handledningen. Många nämner betydelsen av förändringar i förhållningssätt och arbetssätt som man sedan använder i det pedagogiska arbetet. Respondenterna uttrycker att specialpedagogisk handledning leder till mer eller mindre pedagogiska diskussioner i arbetslaget.

Det var ett barn som hade en ganska trasig relation kring sig och ingen riktigt orkade, ingen förälder och det var separation och det var jobbigt kring det här barnet, ingen stod upp för det...men att man visade det barnet att jag finns här och du får vara arg på mig men jag finns här för sig och det har jag burit med mig ganska ofta till andra barn. (I)

Vi har blivit mer tydliga, konkret då med bilder och då jobbar kring hur situationen ser ut. Det handlar om måltiden och placeringen kring ett barn och just hur viktigt det är att vi har kontinuitet kring det här...och att det här barnet vet precis vad som kommer att hända, vem som kommer att sitta här och hur det ser ut när vi berättar om maten och när vi tar maten, hela förloppet då. (H)

En orsak till att den kunskap som förskollärarna erhållit genom den specialpedagogiska handledningen inte alltid används i den pedagogiska verksamheten, är bland annat förskollärarnas brist på tid för att diskutera vidare i arbetslaget efter handledningen. En annan orsak till att det inte används i verksamheten, menar respondenterna är att man påbörjar ett arbete men vet inte hur man ska fortsätta med det. Enligt respondenterna ligger problemet till stor del i att den specialpedagogiska handledningen inte alltid följs upp. Ett par förskollärare menar också att det är svårt att genomföra det handledningen har tillfört, när man i arbetslaget har olika uppfattningar om hur man ska hantera problemet, d v s vem som är bärare av problemet. Detta, menar respondenterna, ger konsekvenser för hur man arbetar i verksamheten.

Vi hade en del olika uppfattningar i arbetslaget och då är det svårare att använda allt som man gjorde, men vi försökte att göra mycket men när inte alla...när en del fortfarande ser att det är mest barnet fel. Då är det svårt att använda alla saker men vi försökte ju ta det lugnare många gånger. (J)

Allt rinner ut i sanden, det är lite tråkigt måste jag säga...det känns som när man lagt ner så mycket jobb och pratat och försökt så vill man att det ska fortsätta att hända något men så händer det inget det bara rinner ut, det är sorgligt. (C)

Alla respondenter menar att den handledning de får oftast är bra och givande, men det är tiden som inte räcker till, dels för specialpedagogen och dels för förskollärarna i verksamheten.

Visioner

Alla respondenter anser att den specialpedagogiska handledningen ska vara mer kontinuerlig. En del vill ha specialpedagogisk handledning cirka en gång i månaden, medan andra respondenter anser att två gånger per termin kan vara lagom. Genom kontinuiteten kan man då också följa upp det man har diskuterat och det man har använt i det pedagogiska arbetet och hur man ska gå vidare i det fortsatta arbetet. Samtliga respondenter uttrycker ett stort behov av kontinuerlig specialpedagogisk handledning. Förskollärarna lyfter också en önskan om mer specialpedagogisk handledning för hela arbetslaget samtidigt. Hälften av respondenterna skulle även vilja ha specialpedagogisk handledning i hela arbetslaget riktad mot hela barngruppen eftersom det ständigt finns ett behov av att reflektera och diskutera pedagogiska frågor tillsammans med någon person utanför det egna arbetslaget.

Det är viktigt att alla i arbetslaget är med och sen det här som jag har sagt innan då att man får tid att följa upp efteråt, både det man har bestämt då och när man jobbat med det ett tag, att det avsätts tid så att alla kan gå ifrån och vara med. (G)

Det ultimata kan jag känna att det skulle vara att man kommer kontinuerligt och pratar om hur det ser ut i gruppen...vad är det som spretar, är det någon som behöver extra stöd. Just för att fokusera på hela gruppen skulle jag vilja ha handledning en gång i månaden. (D)

Det blir ju hela tiden nya frågor som dyker upp och så även om man inte har något specifikt barn som man behöver jobba jättemycket kring. Det kan kanske vara på gruppnivå hur vi ska komma åt det här. Det är mycket konflikter, det är just det här att få lite hjälp utifrån för jag tror mycket på det...men just de här återkommande pedagogiska diskussionerna. (I)

Flera av förskollärarna uttrycker att de vill att specialpedagogen mer ska komma ut och vara med i verksamheten men även observera. De uttrycker också att det idag inte finns tillräckligt med tid för specialpedagogen att göra detta. Respondenterna menar att man får handledning på ett annat sätt när specialpedagogen varit med i verksamheten.

Specialpedagogen skulle kunna komma ut och vara med i grupperna. För då får man ju också en handledning fast på ett ...en annan slags handledning. För nu kommer hon ju bara och är här för oss pedagoger egentligen. Hon går ju in i gruppen ibland beroende vad det är för problematik då. Den handledningen kan jag sakna. (G)

Sen ibland kanske man önskar att de mer gått in och observerat kring barnet och det har hon gjort vid ett tillfälle....hon var med några timmar då och observerade barnet och sen ställde frågor till oss....det är egentligen enkla saker men som man glömmer ibland i arbetet. Att hon kommer hit till oss och att vi är lyhörda och öppna och ställer frågor så att vi kommer vidare. (F)

Förebyggande arbete genom specialpedagogisk handledning är också en önskan hos flera respondenter. Specialpedagogens handledning ska inte bara vara vid akuta behov utan som en del av verksamheten. Ett par förskollärare önskar mer specialpedagogisk handledning av specialpedagoger med någon spetskompetens, t.ex. tal och språk. En av respondenterna menar också att enskild specialpedagogisk handledning hade varit bra för det är inte alltid som man vågar säga vad man tycker i hela arbetslaget. Då kan man diskutera sina egna tankar med specialpedagogen och få dem bekräftade.

Sammanfattning av resultat

Alla deltagare i studien har en lång yrkeserfarenhet och erfarenhet av specialpedagogisk handledning i förskolan. Tillgången och behovet av specialpedagogisk handledning inom de undersökta kommundelarna har ökat de senaste tio åren. Behovet av specialpedagogisk handledning från personal i förskoleverksamheten är idag större än den tillgång som finns till förfogande. Anledningen till att man söker specialpedagogisk handledning är ofta hos något barn i gruppen som man inte vet hur man ska hantera. Innehållet i handledningen beror ofta på de problem och svårigheter som uppstår runt barn i verksamheten. Till stor del handlar den specialpedagogiska handledningen om reflektion, bekräftelse, förhållningssätt, tips och råd. I den specialpedagogiska handledningen framgår det ofta att det förekommer ett individriktat synsätt. Med hjälp av specialpedagogisk handledning kan förskollärarna ändra sitt synsätt och därigenom se betydelsen av sitt eget förhållningssätt, där barnet inte blir bärare av problemet.

Genomgående framgår det att förskollärarna till stor del ser den specialpedagogiska handledningen som utvecklande både för sig själva och för verksamheten. De kunskaper som erhålls i den specialpedagogiska handledningen implementeras ofta också i verksamheten. En förutsättning för att handledningen skall bli givande är att deltagarna är förändringsbenägna och vill komma vidare i sitt arbete. Specialpedagogisk handledning i grupp tillsammans med hela arbetslaget upplevs som mest givande. Den specialpedagogiska handledningen har inte alltid varit utvecklande. Vid dessa tillfällen upplever förskollärarna att de inte fått svar på sina frågor och står kvar på samma ställe där man startade. Avsaknaden av tid till reflektion och uppföljning är andra hinder som gör att den specialpedagogiska handledningen inte utfaller som förväntat.

Förskollärarna har visioner om att den specialpedagogiska handledningen skall vara mer kontinuerlig tillsammans i hela arbetslaget, där reflektion och uppföljning ses som viktiga inslag för utveckling.

Diskussion

Förändring

I resultatet av förskollärares upplevelser och erfarenheter av specialpedagogisk handledning i förskolan framgår det att såväl förutsättningar för som behov av handledning har förändrats. När det gäller förändringen av den specialpedagogiska handledningen upplever förskollärarna att för cirka ett decennium sedan var tillgången på specialpedagogisk handledning på förskolorna mycket begränsad. Detta lyfter också Hammarström-Lewenhagen (2006) som menar att pedagogisk handledning med yrkesverksamma under det senaste årtiondet har varit på stark uppgång. I studien framgår det att den handledningen som förr erbjöds av kommunen oftast initierades av föreståndaren på förskolorna. Den främsta anledningen var att det inte fanns någon specialpedagog att tillgå i kommundelen, utan man fick söka hjälp från kommun och landsting.

Det framgår också i resultatet att det har skett en förändring av behovet av specialpedagogisk handledning i förskolan. Våra informanter uttrycker att de upplever ett större behov av specialpedagogisk handledning i förskolan idag. Orsakerna till detta, upplever förskollärarna kan vara att man idag har större barngrupper och att samhället har förändrats. Att samhället har förändrats belyser flera författare som menar att efterfrågan på handledning av yrkesverksamma ökar. Orsakerna till detta menar författarna har ett samband med den snabba förändringstakten i våra organisationer och i vårt samhälle. Det ställs också större och större krav på yrkeskompetens och yrkesutveckling (Hammarström-Lewenhagen & Ekström, 2001; Lauvås, 2001; Hägg & Kuoppa, 2007; Åberg K. , 2007). Utifrån vår studie kan vi också se att förskollärarna har en högre arbetsbelastning idag, och förskollärarna upplever att det finns mer problem kring barnen i barngrupperna. De ökade kraven på förskollärarna i verksamheten gör att behovet av specialpedagogisk handledning blir större. Även läroplanen ställer högre krav på den pedagogiska verksamheten, där förskolläraren har huvudansvaret. Enligt nya förslag till läroplan för förskolan kommer förskollärarna på längre sikt få ett ännu större pedagogiskt ansvar. Om detta förslag drivs igenom kommer specialpedagogisk handledning att efterfrågas allt mer.

Olika orsaker till handledning

I resultatet framgår att alla förskollärare har ett stort behov av specialpedagogisk handledning i sin verksamhet. Behovet utgår ofta från något barn som personalen inte riktigt vet hur de ska hantera. Ofta har förskollärarna provat olika metoder och arbetssätt i arbetslaget och känner att de inte kommer vidare i sitt arbete. Flera förskollärare upplever en maktlöshet när man har försökt att använda olika arbetssätt och problemet ändå kvarstår. Då blir den specialpedagogiska handledningen ett forum för diskussion som kan leda till utveckling.

Flera författare belyser att diskussioner inom det specialpedagogiska forskningsområdet har handlat om var problemet skall placeras. Problemet kan läggas på individen eller på miljön kring individen. Forskningen inom det specialpedagogiska området kan delas in i två olika grupper beroende på ur vilket perspektiv som svårigheterna förstås (se t. ex Nilholm, Bladini). Det ena perspektivet, det traditionella, utgår från den enskilda individen, ett så kallat individperspektiv. I detta perspektiv söker man förklaringar till svårigheter hos den enskilda individen (Nilholm, 2007; Bladini, 2004). Specialpedagogisk forskning har enligt Haug (1998) dominerats av individperspektivet där synsättet bygger på differentiering och kategorisering. Av studiens resultat kan man utläsa att i den nuvarande specialpedagogiska handledningen arbetar man fortfarande till en stor del individinriktat. Detta visar sig i den

hjälp förskollärarna söker och den hjälp som de får i den specialpedagogiska handledningen som ofta handlar om enskilda barn. Detta avspeglar det traditionella individinriktade synsättet som fortfarande till stor del finns kvar. När fokus i den specialpedagogiska handledningen kretsar kring det enskilda barnet är det svårt för förskollärarna att arbeta på annat sätt.

I resultatet i den här studien framgår det ytterligare ett arbetssätt som tyder på ett individinriktat synsätt. Detta visar sig genom att informanterna söker hjälp kring enskilda barn och upplever att det är viktigt att få hjälp när behoven är akuta. Åberg (2007) liknar dessa sammanhang vid en brandkårsutryckning där situationen är akut och handledaren ses som en person som ska komma med lösningar och svar på problemet. Med utgångspunkt i att man söker akut hjälp kring enskilda barn kan man diskutera vad man kan göra för att undvika eller förebygga att dessa akuta problem uppstår. Ett angeläget område att resonera kring är varför man inte använder specialpedagogisk handledning mer i förebyggande syfte, innan problemen uppstår eller blir så akuta? Detta är inget som framgår tydligt i resultatet, men det går att tolka förskollärarnas svar om önskan om en mer kontinuerlig specialpedagogisk handledning i förebyggande syfte. Utifrån resultatet där tillgänglighet och kontinuitet av specialpedagogisk handledning ibland saknas kan det diskuteras om hur prioritering av handledningen ser ut i förskolan. Utifrån studiens resultat kan specialpedagogisk handledning i förskolan vara en väg till kompetensutveckling där möjlighet finns att minska akuta insatser och istället lägga den specialpedagogiska tiden på förebyggande insatser.

Handledningens innehåll

Det visar sig i studien att innehållet i de specialpedagogiska handledningssamtalen kring det enskilda barnet ibland leder till hur man kan arbeta pedagogiskt med hela barngruppen för att få det enskilda barnets behov tillgodosedda. Sett ur ett specialpedagogiskt perspektiv är detta ett intressant resultat där den specialpedagogiska handledningen leder diskussionen vidare från ett individperspektiv mot ett mer relationellt perspektiv. Enligt Persson (2003) ses i det relationella perspektivet inte barnet som bärare av problemet utan man ser barnet i relation till omgivningen det möter. Resultatet i studien visar att några förskollärare genom handledningen nu mer kan se betydelsen av hur de själva förhåller sig till barnen istället för att se barnet som bärare av problemet, där man sätter in kompensatoriska åtgärder. I det kompensatoriska perspektivet menar flera forskare att bristerna kategoriseras hos individen och åtgärder sätts in för att kompensera (Haug, 1998; Emanuelsson, Persson, & Rosenqvist, 2001).

Ett angeläget område utifrån studiens resultat är att den specialpedagogiska handledningen kan medverka till att förskollärarnas synsätt förändras. I resultatet visar det sig att innehållet i den specialpedagogiska handledningen genomgående handlar mycket om hur man ska förhålla sig och hur man bemöter barnen i verksamheten. Flera respondenter upplever att specialpedagogen försöker få dem att tänka på ett annat sätt kring sin egen verksamhet. Några av förskollärarna upplevde att de från början hade ett individperspektiv men att den specialpedagogiska handledningen bidrog till att de fick upp ögonen för ett mer relationellt perspektiv och gruppens betydelse för det enskilda barnet. Utifrån ovanstående diskussion kan man ställa frågan varför det inte förekommer mer specialpedagogisk handledning i förskolan med fokus på hela barngruppen än vad studien visar. Med tanke på urvalets storlek och att studien inte på något vis är kartläggande kan vi utifrån studien inte uttala oss om detta resultat är representativt för specialpedagogisk handledning i förskolan. Däremot finns det tidigare forskning med liknande resultat som pekar på fördelar med det relationella perspektivet (Bladini, 2004; Emanuelsson, Persson, & Rosenqvist, 2001; Haug, 1998).

Ett resultat som vi tycker är viktigt att lyfta fram är att alla respondenter upplever ett stort behov av att använda sig av specialpedagogisk handledning vid svåra föräldrasamtal. Detta var ett område i den specialpedagogiska handledningen som vi inledningsvis inte hade tänkt på, men som visade sig ha stor betydelse för förskollärarna. I litteraturen finns det inte så mycket som belyser betydelsen av specialpedagogisk handledning som stöd kring föräldrasamtal. I studiens resultat visar det sig att förskollärarna upplever ett stort behov av specialpedagogisk handledning för att de känner en osäkerhet om hur de ska bemöta föräldrarna och hur de ska förhålla sig i svårare föräldrasamtal. Informanterna känner också en trygghet genom att få specialpedagogisk handledning både inför och under svåra föräldrasamtal. Utifrån förskollärarnas stora behov av stöd vid föräldrasamtal ser vi den specialpedagogiska handledningen som ett redskap för att kunna hantera svåra föräldrasamtal.

Olika erfarenheter av specialpedagogisk handledning

Ett par förskollärare i studien upplever att den specialpedagogiska handledningen varit mindre givande när förskollärarna tror att specialpedagogen ska komma med tips och råd samt lösa det aktuella problemet. Vid dessa tillfällen sker inte ett möte på grund av att man har olika förväntningar på vad handledningen ska leda till. Om den specialpedagogiska handledningen ska bli givande är det också viktigt att specialpedagogen lyssnar färdigt och sätter sig in i problemet och tar de handledda på allvar. Flera författare menar att, om ett möte ska ske måste förväntningarna i den specialpedagogiska handledningen tydliggöras (Gjems, 2008; Näslund, 1995; Lendahls Rosendahl, 2005). Att endast ett par respondenter uttrycker att den specialpedagogiska handledningen ibland inte är så givande kan bero på att det inte känns bekvämt att berätta inför två blivande specialpedagoger vad man egentligen tycker och tänker.

Det som förskollärarna upplever som mest givande är specialpedagogisk handledning i grupp tillsammans med hela arbetslaget. Genom att få handledning i hela arbetslaget samtidigt upplever förskollärarna att man kan reflektera tillsammans och alla får delta i diskussionen kring det pedagogiska arbetet, vilket kan bidra till att man får ett gemensamt förhållningssätt i arbetslaget. Även tidigare forskning enligt Åberg (2007) visar på grupphandledningens betydelse för reflektion. Förskollärarna i studien upplever att de behöver mer tid för reflektion tillsammans i hela arbetslaget där deltagarna lär sig av varandra. Förskollärarna uttrycker att deras vision gällande specialpedagogisk handledning är att få mer grupphandledning och att den ska vara kontinuerlig. Det som hindrar och talar emot detta är tiden som saknas för att få tillfällen till specialpedagogisk handledning för hela arbetslaget.

I resultatet framgår att den kunskap som erhålls i den specialpedagogiska handledningen till stor del används i verksamheten och att förskollärarna själva känner att de utvecklas. Områden som informanterna tycker att de har utvecklat och implementerat i verksamheten genom den specialpedagogiska handledningen är metoder, förhållningssätt och arbetssätt. Ett intressant resultat är att några förskollärare upplever att de genom specialpedagogisk handledning har fått syn på tyst kunskap som de har men inte använder. Den specialpedagogiska handledningen gör då att man kan ta fram dessa kunskaper och ta tillvara på dem i den pedagogiska verksamheten vilket leder till nytänkande och utveckling.

I studiens resultat framgår det att den specialpedagogiska handledningen täcker ett stort område. Det sker en kunskapsutveckling hos förskollärarna och dessa kunskaper används i verksamheten. Om man ser till de kunskaper som erhållits anses det utifrån studiens resultat att den specialpedagogiska handledningen ger bra utfall i verksamheten i relation till de

insatser som görs. Även Åberg (2007) menar att den specialpedagogiska handledningen är ett stort område för utveckling. Utifrån tidigare forskning, studiens resultat och egna erfarenheter kan vi se att specialpedagogisk handledning är en metod som är på frammarsch och värd att satsa på inom verksamheten i förskolan.

Visioner

I resultatet framgår det att förskollärarna har en önskan och ett behov av mer specialpedagogisk handledning i grupp tillsammans i hela arbetslaget. Det finns också en önskan om att handledningen skall vara mer kontinuerlig för att uppföljning och utveckling skall ske. Utifrån studiens resultat angående informanternas visioner om en mer kontinuerlig specialpedagogisk handledning i hela arbetslaget kan paralleller dras att specialpedagogisk handledning kan användas i förebyggande syfte som en slags kompetensutveckling för förskollärarna. Detta visar även tidigare forskning som tar upp handledning som ett verktyg för kompetensutveckling (Ahlberg, 2007; Bladini, 2004; Ahlberg m.fl 2002; Åberg K. , 2007). Denna kompetensutveckling kan bli särskilt angelägen när man ser till det som tidigare lyfts i diskussionen angående var problemet placeras, på individen eller miljön runt omkring individen. Framförallt gäller det bemötandet av barn i behov av särskilt stöd.

Specialpedagogiska implikationer

Till stor del upplevs den specialpedagogiska handledningen av respondenterna kretsa kring det enskilda barnet, trots att forskning inom det specialpedagogiska området och styrdokument belyser vikten av barnet i relation till sin omgivning (Bladini, 2004; Emanuelsson, Persson, & Rosenqvist, 2001; Haug, 1998; Skolverket, 2005). Genom studien kan man utläsa att det relationella synsättet är på ingång men långt ifrån implementerat i verksamheten. Vi ser den specialpedagogiska handledningen som ett verktyg för att införliva ett synsätt där man inte ser det enskilda barnet som ett problem. En förutsättning för att införliva detta synsätt hos de handledda är att specialpedagogen själv tar del av utvecklingen inom det specialpedagogiska området och använder sig av dessa kunskaper. Ett resultat som vi ser som positivt i studien är att förskollärarna upplever att den specialpedagogiska handledningen kan leda ett individcentrerat arbetssätt vidare till att mer se betydelsen av gruppen och sitt eget förhållningssätt samt miljön i relation till barnet. Den specialpedagogiska handledningen får dem att reflektera över sitt eget förhållningssätt och hur man i större utsträckning kan arbeta med hela barngruppen för att tillgodose alla barns behov.

Utifrån studiens resultat kan man tolka att förskollärarna har ett stort behov av och visioner om hur de skulle vilja använda sig av specialpedagogisk handledning kontinuerligt där möjlighet till reflektion ges. Kontinuerlig specialpedagogisk handledning kan ses som ett förebyggande arbete för att ge bra utvecklingsmöjligheter för alla barn i verksamheten. Även Vernersson (2002) menar att specialpedagogiska kunskaper leder till bra utvecklingsmöjligheter för alla barn. Det specialpedagogiska synsättet i handledningen kan medverka till att bredda synen på all undervisning och ge insikt i de problem som kan uppstå i verksamheten. Studiens resultat pekar på att den specialpedagogiska handledningen har en betydelse för utvecklingen av hela den pedagogiska verksamheten inom förskolan, där enskilda barn inte pekas ut. Ur ett specialpedagogiskt perspektiv och utifrån studiens resultat är det viktigt att man arbetar förebyggande med specialpedagogisk handledning som kompetensutveckling.

Avslutande diskussion

Inledningsvis i studien fanns ett intresse av att undersöka vilka behov som fanns av specialpedagogisk handledning bland förskollärare i förskolan. Att den specialpedagogiska handledningen tar mycket tid i anspråk och inte räcker till förebyggande insatser var något som förväntades finna i informanternas svar. I studien framgick det att förskollärarna upplever att det finns ett stort behov av specialpedagogisk handledning och att behovet idag är större än de resurser som finns att tillgå. Ett behov som inledningsvis inte uppmärksammades men som framgick i studiens resultat var att alla förskollärarna upplevde ett behov av specialpedagogiskt stöd vid svåra föräldrasamtal.

Egna erfarenheter från arbete i förskolan är att specialpedagogisk handledning ofta riktas mot enskilda barn i behov av särskilt stöd. Handledningen ses då mest som akuta insatser när något problem uppstår kring ett barn. Vår erfarenhet är att den specialpedagogiska handledningen sällan ses som en förebyggande insats där den pedagogiska verksamheten kan utvecklas för att tillgodose alla barns olika behov. Studiens resultat visar att den specialpedagogiska handledningen kretsar mycket kring enskilda barn, men till en viss del leder handledningen till att se betydelsen av barnet i relation till omgivningen. Det leder också till förändringar av förskolläraarnas förhållningssätt i relation till barnet.

Enligt informanternas upplevelser ställs allt mer krav i yrket och då anser vi att den specialpedagogiska handledningen kan bli en hjälp och ett stöd för förskollärarna att klara av och kunna hantera den osäkerhet som ofta uppstår i de yrkesmässiga arbetsuppgifterna. Den specialpedagogiska handledningen bör ses som ett verktyg för att klara av de förändringar som har skett inom verksamheten i förskolan. Ansvariga för skolans och förskolans verksamheter bör inse att handledningen är en metod som kan löna sig.

Kunskap som studien kan bidra med

Det finns inte så mycket tidigare forskning angående specialpedagogisk handledning i förskolan. Den forskning som finns fokuserar handledningens betydelse ur specialpedagogens perspektiv. Den här studien bidrar med kunskaper kring specialpedagogisk handledning utifrån förskollärares erfarenheter och upplevelser. Studien kan ligga till grund för en mer omfattande och kartläggande studie om hur specialpedagogisk handledning används i förskolan med tanke på förskoleutveckling. En annan viktig kunskap som studien kan bidra med är hur man ser på och bemöter barn i behov av särskilt stöd.

Fortsatt forskning

Ett intressant område för fortsatt forskning vore att genomföra ett aktionsforskningsprojekt. I forskningen följer man under en längre tid ett arbetslag som får specialpedagogisk handledning i förskolan. Det vore intressant att se vilka kunskaper förskollärare har innan projektet börjar och vad som händer under tiden samt att efter projekttidens slut utvärdera den specialpedagogiska handledningens påverkan på pedagoger och verksamheten.

Referenser

- Ahlberg, A. (1999). *På spaning efter en skola för alla (Specialpedagogiska rapporter 15)*. Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för pedagogik och didaktik.
- Ahlberg, A., Klasson, J.-Å & Nordevall, E. (2002). *Reflekterande samtal för pedagogisk utveckling. Lärare och specialpedagog i samverkan om lärande i matematik. (INSIKT 2)*. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation.
- Ahlberg, A. (2007).Handledning för förändring. I T. Kroksmark & K. Åberg (red.), *Handledning i pedagogiskt arbete* (s. 241-267). Lund: Studentlitteratur.
- Ahlberg, A. (2009). Kunskapsbildning i specialpedagogik. I A. Alberg (red.), *Specialpedagogisk forskning. En mångfasetterad utmaning* (s. 9-28). Lund: Studentlitteratur.
- Allan, J., Brown, S & Riddell, S. (1998) Permission to speak?: theorising special education inside the classroom. I C. Clark, A. Dyson & A. Millward. *Theorising Special Education* (s. 21-31). London and New York: Routledge.
- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Bladini, K. (2004). *Handledning som verktyg och rum för reflektion. En studie av specialpedagogers handledningssamtal*. Karlstad: Karlstad universitet.
- Clark, K., Dyson, A & Millward, D. (1998). Theorising special education: time to move on? I C. Clark, A. Dyson & A. Millward. *Theorising Special Education* (s. 156-173). London and New York: Routledge.
- Emanuelsson, I., Persson, B., & Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området - en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Emsheimer, P. (1995). *Handledningsprocessen i spänningsfältet mellan disciplinering och utforskande*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Gjems, L. (2008). *Handledning i professionsgrupper*. Studentlitteratur : Lund.
- Hammarström-Lewenhagen, B. & Ekström, S. (2001). *Det mångtydiga mötet, ett försök att förstå komplexiteten i pedagogisk handledning med yrkesverksamma*. Stockholm: HLS förlag.
- Hammarström-Lewenhagen, B. (2006). *Följ mig bortåt vägen..Om pedagogisk handledning i förskolan*. Stockholm: HLS förlag.
- Handal, G. (2007). Handledaren - Guru eller kritisk vän. I T. Kroksmark & K. Åberg (red.), *Handledning i pedagogiskt arbete* (s. 19-31). Lund: Studentlitteratur.
- Handal, P. & Lauvås, G. (2001). *Handledning och praktisk yrkestheori*. Lund: Studentlitteratur.

- Haug, P. (1998). *Specialpedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Skolverket.
- Hägg, K. & Kuoppa, S. M. (2007). *Professionell vägledning-med samtal som redskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Högskoleverket (2001): *Förordning Specialpedagogexamen (2 001:23)*. Stockholm: Högskoleverket
- Kvale, S. (2007). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lauvås, P. & Handal, G. (2001). *Handledning och praktisk yrkesteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Lendahls Rosendahl, B. & Rönnerman, K. (2002). *Handledning av pedagogiskt yrkesverksamma - en utmaning för skolan och högskolan*. Stockholm: Fritzes förlag.
- Lendahls Rosendahl, B. & Rönnerman, K. (2005a). Med fokus på handledning i skolors förändringsarbete. *Pedagogisk forskning i Sverige nr 1*, (s. 35-51).
- Lendahls Rosendahl, B. & Rönnerman, K. (2005b). Handledning i mötet mellan högskola och skola. I S. Persson & K. Åberg (red), *Handledningens dilemma och möjligheter* (s. 15-41). Lund: Studentlitteratur.
- Läraryrket. (1996). *Pedagogisk uppslagsbok. Från A-Ö utan pekpinna*. Stockholm: Informationsförlaget.
- Malmgren Hansen, A. (2003). *Specialpedagoger - nybyggare i skolan*. Stockholm: HLS förlag.
- Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Mollberger Hedqvist, G. (2006). *Samtal för förståelse. Hur utvecklas yrkeskunnande genom samtal?*. HLS: Stockholm.
- Persson, B. (2003). *Elevens olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Nilholm, C. (2007). Vad och vems är kunskapsobjektet? I C. Nilholm & E. Björk-Åkesson (red.), *Reflektioner kring specialpedagogik - sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna* (Vetenskapsrådets rapportserie 5: 2007) (s. 100-112). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Normell, M. (2002). *Pedagog i en förändrad tid - om grupphandledning och relationer i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Näslund, J. (1995). *Handledning för yrkesverksamma*. Linköping: FOG-Rapporter, Linköpings universitet.
- Rönnerman, K. (2000). *Att växa som pedagog. Utvärdering av ett aktionsforskningsprojekt i förskolan* (IPD-rapport nr, 2000:23). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik.

- Sjöström, U. (1994). Hermeneutik - Att tolka utsagor och handlingar. I P.-G. Svensson. & B. Starrin (red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* (s. 73-90). Lund: Studentlitteratur.
- Skagen, K. (2007). Ett tema av yttersta betydelse. I T. Kroksmark & K. Åberg. (red.), *Handledning i pedagogiskt arbete* (s. 33-58). Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (1998). *Jord för växande. Särtryck ur Barnomsorg - skolkommitténs betänkande Att växa i lärande och Att erövra omvärlden*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2005). *Allmänna råd för kvalitet i förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Malmö: Studentlitteratur.
- Uneskorådet, S. (2006). *Salamanca deklARATIONEN och Salamanca 10+*. Svenska Uneskorådet skriftserie.
- Utbildningsdepartementet. (2006a). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.
- Utbildningsdepartementet. (2006 b). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Lpo 94*. Stockholm: Fritzes.
- Utrikesdepartementet. (2006). *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Regeringskansliet.
- VernerSSon, I.-L. (2002). *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet. (2007). www.vr.se/huvudmeny/forskningsetik/. Hämtat från Vetenskapsrådet, den 26 10 2009
- Wigstøl, K. (1995). Rådgivning och handledning i förskoleåldern. I O. Rakstang & B. Rognhaug. (red.), *Specialpedagogik i förskolan* (s. 192-202). Lund: Studentlitteratur.
- Åberg, K. (2007). Handledda lärargrupper-för vad och vem? I T. Kroksmark & K. Åberg (red.), *Handledning i pedagogiskt arbete* (s. 77-95). Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1

Intervjufrågor

Fakta:

1. Hur lång erfarenhet i yrket har du? I från vilka verksamheter?
2. Hur länge har du arbetat i ditt nuvarande arbetslag?
3. För ni pedagogiska diskussioner i arbetslaget? så fall berätta hur?
4. I vilka ärenden har du varit i kontakt med specialpedagog?
5. Vad innebär ordet handledning för dig?
6. Uppskattningsvis, vid hur många tillfällen har du blivit handledd av en specialpedagog?
7. Har handledningen varit kontinuerlig eller snarare vid behov, eller både och?
8. Har handledningen fokuserat på enskilda barn, eller snarare hela gruppen, eller både och?
9. Har du fått handledning enskilt eller i grupp med kollegor, eller både och?

Frågeställning 1

Har förskollärarna upplevt ett behov av handledning?

1. Har handledningen initierats av förskollärarna eller kommit som ett erbjudande från kommunen, chefen, annan?
2. Har du upplevt behov av specialpedagogisk handledning någon gång? I så fall när, i vilket fall, varför?

Frågeställning 2

Vad upplever förskollärarna att handledningen har handlat om?

1. Vad upplever du att innehållet i handledningen har handlat om? Berätta mer!

(Om de redan har sagt att handledningen har haft olika fokus):

- Vad upplever du att handledningen har handlat om? berätta gärna om dina olika erfarenheter och upplevelser av handledning.
2. Minns du speciellt något handledningstillfälle? Varför?
 3. Upplever du att den specialpedagogiska handledningen har varit givande? Varför?
 4. Upplever du att något har varit mindre givande? Varför?
 5. Tycker du att den handledning du har erfarenhet från har förändrats under din yrkesverksamma tid? I så fall hur?

Frågeställningen 3

Har resonemangen som presenterats/diskussionerna som förts under handledningen använts i det pedagogiska arbetet?

1. Upplever du att du har lärt dig något under handledningen? Vad? Det kan vara t ex något specifikt eller ett sätt att resonera.
2. I så fall: Upplever du att du har använt dig av något du har lärt dig under handledningen? Hur? På vilket sätt?

3. Har ni i personalgruppen pratat om det som har kommit upp i handledningen efter handledningstillfället och fortsatt att arbeta utifrån något som ni kom fram till i handledningen?

Frågeställning 4

Hur upplever förskollärarna att specialpedagogisk handledning med fokus på enskilda barn påverkar det pedagogiska arbetet i barngruppen och hur de tänker kring sitt uppdrag som förskolepedagoger?

1. Har du haft handledning med fokus på enskilda barn? Hur gick det till? Vad gav det dig? Hur användes handledningen i det pedagogiska arbetet?
2. Pratar ni i arbetslaget kring enskilda barn? I så fall hur? Gruppnivå – individnivå.

Frågeställning 5

Hur upplever förskollärarna att specialpedagogisk handledning med fokus på hela barngruppen påverkar det pedagogiska arbetet i barngruppen och hur de tänker om sitt uppdrag som förskolepedagoger?

1. Har du haft handledning med fokus på hela barngruppen? Hur gick det till? Vad gav det dig? Hur användes handledningen i det pedagogiska arbetet?
2. Hur ser handledningen ut? Är den för hela personalgruppen eller enskilt? Berätta hur?

Frågeställning 6

Hur upplever förskollärarna att specialpedagogisk handledning skulle se ut idealt?

1. Hur tycker du att specialpedagogisk handledning skall läggas upp för bästa resultat? Hur tänker du?
2. Vilken typ av specialpedagogisk handledning passar dig bäst?
3. Hur skulle du vilja använda dig av specialpedagogisk handledning?
4. Finns det något mer som du tycker är angeläget med handledning som vi inte har tagit upp?

Bilaga 2

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för pedagogik och didaktik

Missiv

Hej!

Vi är två blivande specialpedagoger som läser på det specialpedagogiska programmet vid Göteborgs universitet. Nu är vi inne på vår sista del i utbildningen vilket är att skriva examensarbete.

Det aktuella examensarbetet som vi har valt har som syfte att undersöka vilken upplevelse förskollärare har av specialpedagogisk handledning. En del av examensarbetet består av att intervjua förskollärare om handledning.

Vid intervjutillfället deltar vi båda. En av oss ansvarar för frågorna och den andra följer upp med följdfrågor vid behov. Genom eventuella följdfrågor kan ett djupare svar nås. Intervjuerna beräknas ta ungefär 30 - 45 minuter och kommer att spelas in, detta för att kunna återge förskollärarens svar korrekt så att inga missförstånd uppstår.

Vid intervjutillfället kommer vi att presentera de forskningsetiska principerna vilka är:

- Informationskravet innebär att de berörda skall informeras om den aktuella studiens syfte. Vi informerar om att deltagandet i studien är frivilligt och medverkan i studien kan när som helst avbrytas.
- Samtyckeskravet innebär att deltagarna i undersökningen har rätt att bestämma själva över sin medverkan. Den deltagande kan när som helst avbryta sin medverkan i studien. Viktigt är att påtryckning inte ska ske. Det får inte heller förekomma några beroendeförhållanden i studien.
- Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter om alla personer i undersökningen skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifter skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. Tystnadsplikt råder avseende känsliga uppgifter. I studien används fingerade namn och skrivs fram så att de enskilda personerna inte kan identifieras.
- Nyttjandekravet innebär att uppgifter insamlade om enskilda personer endast får användas för forskningsändamål.

Önskar du ytterligare upplysningar om den aktuella studien får du gärna kontakta oss:

Maria Alkstrand

0706 266985

maria.alk@boret.net

Monica Proven

0707 983994

monica.proven@hotmail.com

Hälsningar Maria och Monica

